

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Překlad ve formě titulků k německému
dokumentárnímu filmu o Karlu IV.**

Plzeň 2023

Jan Janiš

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra germanistiky a slavistiky

Studijní obor Cizí jazyky pro komerční praxi

Kombinace angličtina-němčina

Vedoucí práce: Mgr. Andrea Königsmarková, Ph.D.

Katedra germanistiky a slavistiky

Fakulta filozofická Západočeské univerzity

v Plzni

Plzeň 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Překlad ve formě titulků k německému dokumentárnímu filmu o Karlu IV.“

vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce za použití uvedených pramenů a literatury

Plzeň, 28. 4. 2023

Jan Janiš

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Andree Königsmarkové, Ph.D. za rady, připomínky a celkový dohled nad mou bakalářskou prací.

Obsah

1	ÚVOD	7
2	TEORETICKÁ ČÁST	8
2.1	Teorie překladu	8
2.1.1	Překlad vs. tlumočení	9
2.2	Typy překladu	10
2.3	Překladačský proces	11
2.3.1	Fáze překládání	13
2.3.2	Překladačské postupy	14
2.3.3	Umělá inteligence	15
2.4	Osobnost překladatele	16
2.5	Funkční styl	18
2.5.1	Publicistický styl.....	18
2.5.2	Odborný styl	20
2.6	Titulky	20
3	PRAKTICKÁ ČÁST	22
3.1	Odkaz na video s dokumentárním filmem.....	22
3.2	Překlad transkripce ze zdrojového dokumentárního filmu.....	22
3.3	Komentář k překladu	33
3.3.1	Komentář k transkripci.....	33
3.3.2	Kompozita	34
3.3.3	Archaismy a historismy.....	35
3.3.4	Zasazení překladu do kontextu doby.....	37
4	ZÁVĚR	39
5	RESUMÉ	40

6	RESÜMEE	41
7	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	42
8	PŘÍLOHY	45

1 ÚVOD

Cílem bakalářské práce je vytvořit české titulky k německému dokumentárnímu filmu s názvem „*Karl IV. und der Schwarze Tod*“, tedy vypracovat transkripci mluveného slova ve výchozím jazyce (L1), přeložit transkripci do jazyka cílového (L2), a nakonec vytvořit pomocí nástroje do filmu namluveného v jazyce L1 titulky v jazyce L2. Cílem je rovněž vypracovat komentář k uvedenému postupu. Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část se zabývá teorií překladu, konkrétně jeho definicí, principem a základními kritérii. Dále popisuje typy překladu, překladatelský proces a ideální osobnost překladatele. Obsahuje rovněž kapitolu o funkčním stylu, tedy stylu publicistickém a odborném, jelikož předmětem bakalářské práce je dokumentární film. Tuto část uzavírá kapitola o titulkování.

Praktická část obsahuje odkaz na video s dokumentárním filmem, překlad transkripce ze zdrojového dokumentárního filmu a komentář k překladu. Komentář se bude blíže zabývat postupem, který byl využit pro překládání, a překladatelskými problémy. Jelikož se jedná o historický dokumentární film, lze předpokládat, že se budou tyto problémy týkat termínů z historie nebo kompozit, která jsou v německém jazyce hojně využívána.

Autor se rozhodl pro téma překladu ve formě titulků oproti klasickému překládání textu, jelikož je praktická část obohacena o audiovizuální stránku. Téma filmu si autor vybral, neboť se zajímá o oblast dějepisu a považuje osobnost Karla IV. jako propojení české a německé historie.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Teorie překladu

„Překlad je něco, co je přeloženo, nebo proces překládání něčeho z jednoho jazyka do druhého.“¹

Jiří Levý odkazuje na jednoho z nejvýznamnějších zástupců široce chápané teorie překladu Edmonda Caryho, který říká, že pro vytvoření obecné teorie překladu je potřeba co nejpodrobnější souhrn různých současně používaných druhů překladu. Tento souhrn podle něj nesmí být ničím omezován a musí být podložen výzkumem vývoje, kterým různé druhy překladu prošly.² (překlad je uveden v díle Levého)

Dagmar Knittlová uvádí, že dnes je za základní princip překladu považována funkční ekvivalence. V principu to znamená, že nezáleží na tom, jaké jazykové prostředky použijeme, dokud budou plnit významové, věcné, konotační a pragmatické funkce.³

Podle Bronislavy Grygové by dobrý překlad neměl být vnímán jako překlad, ale jako původní dílo vytvořené v daném jazyce. Kvalitní překlad by měl splňovat alespoň tři základní kritéria:

- a) jazykový projev v cílovém jazyce působí zcela přirozeně
- b) výsledný text v cílovém jazyce má stejný význam jako jeho předloha ve výchozím jazyce a působí na adresáta překladu stejným způsobem jako původní text na mluvčího výchozího jazyka
- c) jazykový projev v cílovém jazyce zachovává dynamiku původního projevu formulovaného ve výchozím jazyce⁴

---

¹ Cambridge Dictionary. *Translation*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/translation> [cit. 22. 3. 2023]. (Z angličtiny do češtiny přeložil autor bakalářské práce).

² Levý, 2012: 25.

³ Knittlová a kolektiv, 2010: 7.

⁴ Knittlová a kolektiv, 2010: 14-15.

2.1.1 Překlad vs. tlumočení

„Tlumočení je převod sdělení z jednoho jazyka do druhého při projevu (přednášce) nebo při rozhovoru. Tlumočnick rovněž často tlumočí nejen mezi jazyky, ale i kulturami a může klientům pomáhat v orientaci v cizím prostředí. Rozdělujeme dva základní druhy tlumočení: simultánní a konsekutivní.“⁵

„Simultánní tlumočení je ústní jazykový převod, při kterém tlumočnick převádí sdělení z výchozího do cílového jazyka souběžně při projevu řečníka. Na rozdíl od konsekutivního tlumočení nenarušuje tento způsob přirozený tok řeči mluvčího a umožňuje poměrně plynulý poslech na straně příjemců.“⁶

Jiří Levý uvádí, že práce tlumočnicků a překladatelů má společné především problémy, které vyplývají z rozdílů mezi výchozím a cílovým jazykem. Dále jsou to například technické či psychologické obtíže, které vznikají při dešifrování výchozího textu a překladu do jiného jazyka. Tlumočnick a překladatel tyto společné problémy však řeší rozdílně, jelikož mají odlišný cíl. Tlumočnickovi jde například o to, vytvořit si rychle použitelné šablony, literárnímu překladateli naproti tomu o ekvivalenty, které by měly co nejvíce korespondovat s předlohou.⁷

Juliane House rozlišuje překlad a tlumočení následovně: V psaném překladu je pevně stanovený text v jednom jazyce transformován do textu v jiném jazyce, který může překladatel opravit tolikrát, kolikrát uzná za vhodné. Při tlumočení se naopak text transformuje do nového textu v jiném jazyce, který je zpravidla ústně k dispozici pouze jednou. Nový text může tlumočnick kontrolovat a opravovat jen v omezené míře.⁸

Zásadní rozdíl mezi prací překladatele a tlumočnicka je tedy čas. Tlumočnick se zpravidla nachází pod větším tlakem, protože musí tlumočit v reálném čase a jeho doba na přípravu je minimální. U tlumočení simultánního bývá tento problém ještě umocněn. Na druhé straně překladatel musí vyhotovit překlad v rámci předem stanovené lhůty, tudíž má více času na přípravu. V rámci překladu se klade větší důraz na doslovné

---

⁵ Wikipedie. *Tlumočení*. URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tlumo%C4%8Den%C3%AD> [cit. 22. 3. 2023].

⁶ Wikipedie. *Simultánní tlumočení*. URL: https://cs.wikipedia.org/wiki/Simult%C3%A1nn%C3%AD_tlumo%C4%8Den%C3%AD [cit. 22. 3. 2023].

⁷ Levý, 2012: 25-26.

⁸ House, 2009: 8. (Z angličtiny do češtiny přeložil autor bakalářské práce).

překládání, kdežto u tlumočení je důležitější zachování kontextu. Jak překladatel, tak tlumočník by měli mít znalosti z oblasti, které se překlad, resp. tlumočení týká.

2.2 Typy překladu

Dagmar Knittlová ve svém díle odkazuje na Romana Jakobsona, který rozlišuje následující tři druhy překladu:

- vnitrojazykový (intralingvální) překlad:
Překlad v rámci jednoho jazyka, něco na způsob vnitřní vysvětlivky v textu, opakování již řečeného či psaného. V praxi se může jednat např. o modernizaci starého textu.
- meziznakový (intersémiotický) překlad:
Vyjádření informace zachycené jedním znakovým systémem prostředky jiného znakového systému. V praxi se může jednat např. o čtení matematických symbolů či o jazykovou interpretaci údajů na displejích různých přístrojů.
- mezijazykový (interlingvální) překlad:
Vyjádření informace zachycené výchozím jazykovým systémem jazykovým systémem cílovým tak, aby nedošlo k nežádoucímu obsahovému, formálnímu a stylistickému posunu. Jedná se o nejrozšířenější formu překladu.⁹

V rámci mezijazykového překladu pak Dagmar Knittlová rozlišuje následující čtyři typy:

- interlineární překlad:
Může být považován za extrémní příklad doslovného překladu. Tento druh překladu nerespektuje gramatický systém cílového jazyka, i když je schopen každou gramatickou jednotku výchozího jazyka zachytit odpovídajícími jednotkami. Zachovává pouze specificky lingvistickou informaci. Rozšířen je většinou jen v deskriptivní lingvistice a generativní gramatice. Pokud překládáme ze dvou blízce příbuzných jazyků, může být tento typ překladu dobře srozumitelný, a to zejména proto, že obecné gramatické struktury a pravidla mohou být velmi podobné.

---

⁹ Knittlová a kolektiv, 2010: 15.

- doslovný překlad:
Převádí lexikální jednotky bez ohledu na jejich kontextové zapojení, ale respektuje gramatický systém cílového jazyka. Výsledný text může být gramaticky sice správný a přirozený, ale výběr a spojení lexikálních jednotek je pod nežádoucím cizím vlivem.
- volný překlad:
Je v přímém protikladu k interlineárnímu překladu. Výchozí text respektuje pouze okrajově, většinou nebere v úvahu takové věci, jako je registr či stylistické rysy, nevěnuje pozornost konotačním složkám významu. Překlada v důsledku toho schází zejména estetické kvality, informace z hlediska pojmového obsahu převádí volně. Bývá hodnocen jako chybný, ale své opodstatnění může mít při neprofesionálním tlumočení.
- komunikativní překlad:
Úzce souvisí s pragmatickým aspektem překladu, povinně se respektuje, zejména při překládání konvenčních formulí, veřejných nápisů, pořekadel, přísloví, idiomů a dalších konverzačních klišé.¹⁰

2.3 Překladatelský proces

Dagmar Knittlová uvádí, že byly překlady dosud zkoumány a hodnoceny jako produkty, kdežto moderní přístupy se soustřeďují více na proces, jehož výsledkem konečný produkt je. V nových monografiích z oblasti teorie překladu se většinou objevuje jednotná fronta, která se zaměřuje na makropřístup, na kulturní zázemí, historické a lokální zasazení, literární narážky, reálie, vztah autora k tématu a k publiku, typ textu a funkci textu. Teprve po tzv. strategickém rozhodnutí, které se zakládá na zařazení výchozího textu do uvedeného rámce, nastupuje mikropohled. Ten si všímá konkrétních jednotlivin, gramatických struktur a jejich lexikální náplně. Rovněž dochází k budování definitivního cílového textu.¹¹

---

¹⁰ Knittlová a kolektiv, 2010: 16-17.

¹¹ Knittlová a kolektiv, 2010: 27.

Moderní přístupy zkoumají překladatelský proces hned z několika úhlů. Knittlová ve svém díle odkazuje hned na několik teoretiků:

- Mona Bakerová se věnuje ekvivalenci na úrovni slov, nad úrovní slov, v gramatice, v tematické struktuře, kohezi a na úrovni pragmatické. Nejvíce se zaměřuje na ekvivalenci textovou. Podle ní mají překladatelé vesměs tendenci zvyšovat a explicitovat kohezi textu.
- Basil Hatim a Ian Mason se soustředí na ideační a interpersonální funkci a zdůrazňují sociokulturní složku (např. užití dialektu).
- Sándor Hervey a Ian Higgins se zaměřují na tzv. kulturní transpozici, tj. na přenos z jedné kultury do druhé. Tento termín používají jako nadřazený pro různé stupně odklonu od doslovného překladu, ke kterému se překladatelé uchylují, když se snaží přenést obsah výchozího textu do kontextu cílové kultury. Tyto stupně vidí autoři jako stupně na škále, na níž lze rozlišit:
  - 1) exotismus – převzetí slova z výchozího jazyka buď beze změn, nebo přizpůsobeně cílové výslovnosti či pravopisu
  - 2) kulturní transplantaci – nahrazení např. jména jménem jiným, které má ale stejné nebo obdobné kulturní konotace; jedná se spíše o adaptaci, než o překlad
  - 3) kulturní výpůjčku – nezahrnuje adaptaci ze zdrojového jazyka na formy cílového jazyka; často využívána, když není možné najít vhodný výraz v cílovém jazyce, např. v lingvistice zavedené pojmy jako langue či parole
  - 4) kalk – doslovný překlad
  - 5) komunikativní překlad – viz. kapitola 2.2^{12 13}

Jiří Levý o překladatelském postupu říká, že základním prvkem překladatelské problematiky je vztah mezi třemi celky: objektivního obsahu díla a jeho dvěma konkrétními realizacemi, čtenářem originálu a čtenářem překladu. Tyto tři struktury jsou odlišné, zejména pokud jde o to, jak se rozdíl mezi dvěma jazyky a rozdíl v obsahu vědomí dvou různých čtenářských skupin podílejí na jejich utváření. Největším problémem překladatelovy práce je pak snaha o omezení těchto rozdílů.¹⁴

---

¹² Knittlová a kolektiv, 2010: 28-29.

¹³ Hervey, Higgins, 2002: 34-37. (Z angličtiny do češtiny přeložil autor bakalářské práce).

¹⁴ Levý, 2012: 49.

2.3.1 Fáze překládání

Jiří Levý definuje v rámci překladatelského procesu tři fáze překladatelovy práce, a to pochopení předlohy, interpretaci předlohy a přestylování předlohy.¹⁵

Od překladatele se vyžaduje pochopení díla, které tlumočí. Překladatelovo pronikání do smyslu díla probíhá ve třech rovinách. Prvním stupněm je porozumění textu, což nevyžaduje žádné zvláštní nadání, ale spíše odbornou přípravu a řemeslnou praxi. Případné chyby mohou vznikat z důvodu mnohoznačnosti slov a také kvůli mylným asociacím, které vyvolává jazykový materiál. Překladatel může rovněž omylem zaměnit slova s podobným zněním nebo grafikou. Do druhé roviny patří správné přečtení textu, které umožní čtenáři pochopení jeho ideových a estetických hodnot. Ty mohou představovat například náladové ladění, ironické či tragické podbarvení, útočné zaměření na čtenáře či suché konstatování. Překladatel by měl být schopen tyto kvality identifikovat a určit, jakými prostředky jich autor dosahuje. Třetí rovinu představuje pochopení uměleckých celků v textu, jako jsou postavy, jejich vztahy, prostředí a autorův záměr. Jedná se o nejtěžší způsob pochopení textu, protože jakýkoli čtenář, včetně překladatele, je náchylný k atomizaci slov a motivů a vyžaduje značnou představivost, aby mohl správně chápat uměleckou podstatu díla jako celku.¹⁶

Jelikož jsou oba jazykové materiály různé, nelze dosáhnout úplné významové shody vyjádření mezi překladem a předlohou, tudíž je nutná zmíněná interpretace. Často se stává, že v mateřském jazyce překladatele není možné vyjádřit tak významově široký nebo mnohoznačný výraz, jaký je v originálu. Překladatel pak musí význam specifikovat a rozhodnout se pro jeden z užších významů. K tomu potřebuje znát skutečnost, která se za textem skrývá. Aby byla interpretace správná, je nezbytné zaměřit se na nejpodstatnější rysy díla a respektovat jeho objektivní hodnoty. Překladatel by tedy neměl být příliš subjektivní, aby se nedostal do rozporu s objektivním smyslem díla. Dobrý překladatel si rovněž stanoví své interpretační stanovisko, aby věděl, co chce svým překladem čtenáři sdělit. Z názoru na dílo a ze zaměření na konzumenta pak vzniká překladatelská koncepce, tj. ideový základ jeho tvůrčí metody.¹⁷

---

¹⁵ Levý, 2012: 50.

¹⁶ Levý, 2012: 50-53.

¹⁷ Levý, 2012: 56-60.

Překladatel by měl být také schopen umělecky hodnotného přestylování předlohy, pro které ale potřebuje stylistické nadání. Při přestylování se dotýká jazyková problematika překladu hlavně těchto otázek:

a) poměr dvou jazykových systémů:

Výchozí a cílový jazyk nejsou souměřitelné, jejich jazykové prostředky nejsou ekvivalentní, a proto nelze převádět mechanicky

b) stopy jazyka v originálu ve stylizaci překladu:

Jazyk originálu se podílí nejen na utváření předlohy, ale zasahuje i do překladu

c) napětí ve stylu překladu:

Vzniká tím, že se myšlenka převádí do jazyka, v němž nebyla vytvořena.¹⁸

2.3.2 Překladatelské postupy

K překladatelskému procesu náleží také překladatelské postupy, pomocí nichž se řeší nedostatek přímého ekvivalentu v cílovém jazyce. Těchto sedm základních procesů zahrnuje:¹⁹

- transkripci – přepis více či méně adaptovaný úzu cílového jazyka

Příklad:

*Mao-tse-tung*²⁰

- kalk – doslovný překlad

Příklad:

der Pfeilhagel : *krupobití šípů*

der Schreibtischtäter : *pachatel od psacího stolu* (Autorovy příklady)

- substituci – nahrazení jednoho jazykového prostředku jiným, ekvivalentním

Příklad: *Johann der Blinde* : *Jan Lucemburský*

Das Leben Karls IV. : *Vita Caroli* (Autorovy příklady)

- transpozici – nutné gramatické změny v důsledku odlišného jazykového systému

Příklad:

Doch weder der König noch sein Reich kommen damals zur Ruhe. Die Natur hält immer neue Katastrophen bereit. Eine Plage, die man heute in Europa nicht mehr

---

¹⁸ Levý, 2012: 63-69.

¹⁹ Knittlová a kolektiv, 2010: 18-19.

²⁰ Knittlová a kolektiv, 2010: 19.

kennt, sucht damals die Länder nördlich der Alpen heim.: Ani král, ani jeho říše však tehdy nenašli klid. Soužení, které již dnes v Evropě neznáme, tehdy postihlo země na sever od Alp. (Autorův příklad)

- zde by byl doslovný překlad: *Ani král, ani jeho říše však tehdy nenajdou klid. Soužení, které již dnes v Evropě neznáme, tehdy postihne země na sever od Alp.*
- spojení slova „tehdy“ a přítomného času v češtině nedává smysl, proto je nutné změnit čas na minulý, v češtině se rovněž vypouštějí členy a substantiva se nepišou s velkým počátečním písmenem.

- modulaci – změnu hlediska

Příklad:

die Lebensgefahr : nebezpečí ohrožení života

- doslovný překlad by byl: *nebezpečí životu* (Autorův příklad)

- ekvivalenci – pokud překladatel považuje termín za nepřiliš vhodně zvolený

Příklad:

Nun denken viele Zeitgenossen, Gott persönlich habe ihn gefällt. : Mnozí si teď myslí, že ho skolil sám Bůh. (Autorův příklad)

- zde by byl doslovný překlad: *Mnoho vrstevníků si teď myslí, že ho skolil sám Bůh.*

- adaptaci – substituci situace popsané v originále jinou adekvátní situací, např. neexistuje-li v cílovém jazyce ekvivalent slovní hříčky či pokud situace ve výchozí kultuře neexistuje v kultuře cílového jazyka

Příklad:

football : americký fotbal; soccer : fotbal (Autorův příklad)

- zde bereme v potaz, že se překládá z americké angličtiny do češtiny

2.3.3 Umělá inteligence

Umělá inteligence je dnes bezpochyby součástí překladatelského procesu. Mnoho překladatelů, včetně autora této práce, ji běžně při překládání využívá. Nástroje jako Google Translator či překladač DeepL udělaly během posledních let obrovský pokrok a kvalita jejich překladů je mnohonásobně vyšší, než tomu bylo například před 10 lety. Využívání těchto nástrojů v současnosti nemůže nahradit překladatelovu práci,

ale dokáže ji usnadnit například v rámci úspory času. V praxi pak překladatel spíše provádí korekturu strojového překladu, který je povětšinou dostačující v obecných oblastech. Ve více specifických a odborných tématech je již výsledný překlad méně kvalitní.

Juliane House pak strojový překlad rozděluje na plně automatický a poloautomatický. V rámci prvně uvedeného typu je překlad vykonán pouze pomocí počítače, bez lidského zásahu. Poloautomatický strojový překlad kombinuje práci člověka a počítače, kdy je za účelem zkvalitnění výsledného textu prováděna výše zmíněná korektura strojového překladu.²¹

2.4 Osobnost překladatele

Jiří Levý konstatuje, že by měl překladatel znát:

1. jazyk, ze kterého překládá
2. jazyk, do kterého překládá
3. věcný obsah překládaného textu (tj. dobové i místní realie, různé autorovy zvláštnosti, případně příslušný obor u odborné literatury)

Tyto tři body se dají nazvat jako překladatelské trivium.²²

Překladatel musí znát vztahy mluvčích a jazykových prostředků ve výchozím i cílovém jazyce, zvládnout jejich vrstvení, distribuci a systém. Podle typu textu a s přihlédnutím k výše uvedeným faktorům musí také pečlivě volit gramatické a lexikální složky.²³

Edita Gromová považuje překladatele, resp. tlumočníka především za prostředníka mezi dvěma kulturami, jehož úkolem je překonávat nejen jazykové, ale hlavně kulturní bariéry.²⁴

Překladatel přizpůsobuje text cílovému adresátovi s odlišným zázemím také na základě zkušenostního a situačního kontextu. S tím je spojena problematika řešení výrazů, které označují předměty nebo jevy, jež jsou úzce spojeny s historií, kulturou či

---

²¹ House, 2009: 9-10.

²² Levý, 2012: 21.

²³ Knittlová a kolektiv, 2010: 11.

²⁴ Gromová, 2010: 24.

ekonomií. Může se jednat o názvy institucí, novin, časopisů, zeměpisné názvy, názvy národních jídel nebo hudebních nástrojů. Při překonávání těchto mimojazykových jevů musí do textu překladatel často dodávat další nezbytné informace, a naopak vypouštět přebytečné detaily.²⁵

Americká společnost Lionbridge zveřejnila článek, který zmiňuje osm vlastností dobrého překladatele:

1. Jazykové znalosti
  - slovní zásoba, odborná terminologie, rozdíly v intonaci, ale i znalosti regionálních rozdílů a dialektů
2. Ocenění jiných kultur
  - kultura a jazyk se navzájem neustále ovlivňují, dobrý překladatel by si měl být proto vědom postojů a tradic, které odlišují různé kultury
3. Povědomí o vývoji jazyka
  - jazyk se neustále mění, překladatelé by se měli snažit držet krok s moderními trendy slovní zásoby, navíc se s vývojem technologií mohou měnit i metody a způsoby překladu
4. Specializovaná oblast
  - mnoho dobrých překladatelů má specializované znalosti, které jim umožňují uspokojit klienty v různých specifických oblastech jako je např. právo či medicína
5. Smysl pro detail
6. Schopnost přijmout kritiku
7. Dobrá organizace času
8. Vášeň pro jazyk²⁶

Za zmínku určitě stojí ještě jedna vlastnost dobrého překladatele a sice nadšení pro oblast, které se překlad týká. To platí zejména pro překládání uměleckých textů. V České republice se v tomto ohledu nejvíce proslavila práce bratrů Pavla a Vladimíra Medků, kteří úspěšně přeložili knižní sérii Harry Potter od spisovatelky J. K. Rowlingové.

---

²⁵ Knittlová a kolektiv, 2010: 12.

²⁶ Lionbridge. *8 Traits of a Great Translator*. URL: <https://www.lionbridge.com/blog/translation-localization/8-traits-of-a-great-translator/> [cit. 29. 3. 2023]. (Z angličtiny do češtiny přeložil autor bakalářské práce).

Jejich překlad je tak úspěšný z velké části právě kvůli jejich nadšení pro tento fiktivní svět, jak dokazuje například rozhovor Pavla Medka pro Radio Prague International z 27. 7. 2003, kde hovoří o tehdy právě vydaném pátém díle: „*Vyšla 21. června, já jsem ji ten den začal číst, 24. června jsem ji dočetl a den nato jsem začal překládat. Hrubého překladu mám teď zhruba třetinu.*“²⁷

2.5 Funkční styl

Předmětem překladu bakalářské práce je dokumentární film, který nese charakteristické znaky vícero stylů, konkrétně ho můžeme přiřadit ke stylu publicistickému a odbornému.

2.5.1 Publicistický styl

Jak uvádí Eva Minářová, pro publicistický styl se někdy používá též název žurnalistický styl. Tyto dva termíny jsou často zaměňovány nebo ztotožňovány, neboť jsou interpretovány různými způsoby. Žurnalistika a publicistka mohou být vnímány jako podobné, někteří teoretici však vymezují publicistiku jako součást žurnalistiky.²⁸ Názory na toto téma jsou na poli české stylistické terminologie rozdělené, pro potřeby této práce tak autor nebude tyto dva pojmy rozlišovat a bude dále používat pouze termín publicistický styl.

Ten se uplatňuje v novinách, časopisech, v rozhlasech, ale i televizi a filmu. Dochází v něm k neustálým změnám, jelikož se přizpůsobuje aktuální době, společenské situaci a společenským potřebám.²⁹

Minářová uvádí funkce publicistických komunikátů, a to informativní, ovlivňovací, přesvědčovací a získávací.³⁰ Zejména funkce přesvědčovací je pokládána za charakteristickou pro publicistický styl.³¹

---

²⁷ Radio Prague International. *Harryho Pottera překládají do češtiny bratři Medkovi*. URL: <https://cesky.radio.cz/harryho-pottera-prekladaji-do-cestiny-bratri-medkovi-8076421> [cit. 29. 3. 2023].

²⁸ Minářová, 2011: 161-162.

²⁹ Knittlová a kolektiv, 2010: 189.

³⁰ Minářová, 2011: 161.

³¹ Kaderka, Mareš, 2016: 256.

V rámci publicistického stylu rozlišujeme:

a) zpravodajský styl

- plní převážně funkci informativní, podávané informace jsou většinou stručné, věcné a konkrétní

b) publicistický styl analytický

- kromě informativní funkce plní taktéž funkce přesvědčovací, působící či ovlivňovací, komunikáty obsahují často analýzu, komentář nebo hodnocení

c) publicistický styl beletristický

- v porovnání s předchozími styly se u něj vyskytuje nárůst beletrizace vyjadřování a větší podíl subjektivity, vedle funkce informativní a ovlivňovací plní také funkci estetickou³²

Tyto rozdíly v rámci publicistického stylu autor pozoruje i ve filmu, který je předmětem této bakalářské práce. Zpravodajský styl je typický pro vypravěče, publicistický styl analytický můžeme pozorovat u expertů, resp. historiků, a publicistický styl beletristický je využit např. v pasáži, kde popisuje Karel IV. vlastními slovy roj sarančat.

Dagmar Knittlová v rámci publicistického stylu rozlišuje ještě styl hromadných sdělovacích prostředků, do něhož náleží televize a film. Obě audiovizuální média, film i televize, mají vliv například na to, jak lidé mluví. Hlavní filmové postavy obvykle mluví standardním spisovným jazykem, což může být způsobeno různými faktory, včetně snahy o idealizaci tohoto jazyka.³³

Knittlová ve svém díle odkazuje také na Kateřinu Vlasákovou, která poukázala na rozdíly mezi filmovým a literárním překladem. Podle ní se musí překladatel vypořádat s podobnými problémy jako u překladu uměleckého textu, navíc se ale setkává s nástrahami spojenými s polysémiotickým charakterem tohoto typu textu. Zmiňuje například to, že do filmového překladu je třeba zahrnout i informace předávané neverbálně.

---

³² Minářová, 2011: 172-177.

³³ Knittlová a kolektiv, 2010: 199-200.

2.5.2 Odborný styl

Odborný styl, též nazýván jako styl vědy a techniky, má funkci odborně sdělnou, jejíž hlavním cílem je sdělovat myšlenky přesně, výstižně a úplně. Realizuje se nejčastěji v monologické formě.³⁴

Hlavním cílem odborné komunikace je zprostředkování odborného obsahu a zvyšování odborných vědomostí adresátů. Petr Kaderka v rámci odborného stylu vyčleňuje tři podoblasti s teoretickými a poznávacími cíli: komunikaci vědeckou, akademickou a populárně naučnou. Tyto oblasti se navzájem odlišují podle toho, kdo je jejich adresátem. Tím může být člen vědecké obce (komunikace vědecká), adept (komunikace akademická) nebo laik (komunikace populárně naučná).³⁵ Dokumentární film, který je předmětem této bakalářské práce je cílený na laiky, řadí se tedy ke stylu populárně naučnému.

Populárně naučný styl, známý také jako styl populárně vědecký, není tak koncentrovaný a zasahují do něj prostředky stylu hovorového a publicistického. Nevyužívá příliš speciální terminologii, zachovává kratší věty, využívá bohatší členění textu a odborné informace se snaží podávat zajímavě.³⁶ Mezi další žánry populárně naučné komunikace patří například videoreportáž, interview, rozhlasová přednáška či populárně naučný článek.³⁷

2.6 Titulky

Jelikož je cílem této bakalářské práce vytvořit české titulky k německému dokumentárnímu filmu, je třeba věnovat v jedné kapitole pozornost samotným titulcům.

Spolu s dabingem představují nejběžnější zpřístupnění zahraničních audiovizuálních děl domácímu divákovi. Obě formy jsou však odlišné, a to i v rámci jednoho filmu.³⁸

---

³⁴ Knittlová a kolektiv, 2010: 148-149.

³⁵ Kaderka, 2016: 187.

³⁶ Knittlová a kolektiv, 2010: 150.

³⁷ Kaderka, 2016: 197.

³⁸ Knittlová a kolektiv, 2010: 200.

Autor rozděluje proces titulkování na následující tři fáze:

1. transkripce – přepis mluveného slova do psané formy ve výchozím jazyce
2. překlad – z výchozího do cílového jazyka
3. tvorba titulků

U posledního kroku musí brát překladatel v potaz několik faktorů, a sice intonaci a délku mluveného projevu, stejně tak jako dobu, po kterou jsou titulky viditelné.

Titulkování kombinuje postupy jak z překladu, tak z tlumočení. Text je třeba přeložit, ale musí být kladen důraz na to, aby překlad korespondoval s délkou mluveného projevu a divák měl dostatek času na jeho přečtení. Autor by titulkování přiřadil spíše k překladu než k tlumočení.

Pro tvorbu titulků je využívána spousta různých nástrojů. Autor pro tuto práci použil integrované prostředí na platformě YouTube.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Odkaz na video s dokumentárním filmem

<https://youtu.be/W-6TfzwTwhQ>

3.2 Překlad transkripce ze zdrojového dokumentárního filmu

Střed Evropy v proměnách času. Zemi, které trvá dlouho, než se stane jednotnou. Lidé, kteří se poprvé v průběhu staletí cítí jako Němci. Kdo jsme? Odkud pocházíme? Otázky na historii Němců.

„Za revoluci!“ „Za demokracii!“ „Za republiku!“

Ve válce těsně unikne smrti. Tím víc však bude milovat mír: Karel IV., císař a král z Prahy. Chce ukončit rivalitu s knížaty. Je však panovníkem v těžké době. Mor zabije třetinu Němců.

„Karel IV. a černá smrt“

Srpen 1346. Okolí severofrancouzské osady Kresčak. 500 německých rytířů táhne společně s francouzským králem do bitvy proti Angličanům, kteří si nárokují francouzskou korunu. Objevili se i dva králové z Německa. Právě korunovaný Karel IV. a jeho slepý otec Jan Lucemburský.

Angličani spoléhají na obávanou průraznost svých dlouhých luků. Jak boj začíná, na bitevní pole se nežene pouze bouře. Ale také krupobití šípů 5000 lučištníků. Obrnění válečníci mohou předvést svoji sílu pouze v boji na blízko. Proti zbraním na dálku nemají žádnou šanci. Kresčak končí pro Francouze a jejich německé spojence debaklem.

Navzdory svému oslepnutí se Karlův otec nechává vtáhnout do bitevní vřavy a nachází smrt. Umírá pro francouzského krále, kterému přísahal věrnost. Jeho syn je zraněn jen lehce. S rýsující se porážkou tlačí svou tělesnou stráž k útěku. Přežití mladého monarchy je důležitější než válka ve Francii. Karel následoval svého otce vstříc tomuto vojenskému dobrodružství jen nerad. Už tak má dost starostí v Německu. Karel IV. je sice zvoleným králem, o své uznání musí však bojovat.

Svatá říše římská v polovině 14. století. Tři mocné šlechtické rody – Wittelsbachové, Habsburkové a Lucemburkové – soupeří o korunu. Lucemburkové mají silnou pozici,

neboť vládnu i v Čechách. Měsíc před bitvou u Kresčaku zvolili němečtí kurfiřti králem Karla z rodu Lucemburků.

„Ctihodný arcibiskupe trevírský, koho volíš králem?“

„Králem volím Karla.“

„No taky byl pěkně drahý.“

Ten, kdo chce být zvolen, musí sáhnout hluboko do kapsy. I Karlovu cestu na trůn dláždí úplatky z otcovských pokladnic.

„Ctihodní kurfiřti této říše odevzdali své hlasy a učinili volbu. Jednohlasně zvolili králem Karla.“

Volba se koná narychlo ve městě Rhens, a ne ve Frankfurtu jako obvykle. Má to svůj důvod. To, k čemu zde dochází, je politický převrat.

Neboť Německo už jednoho krále má. A sídlí v Mnichově. Ludvík IV. Bavor. Od roku 1314 zvolená hlava Němců. Zarytý odpůrce papeže, bez jehož požehnání se nechal korunovat císařem. Tím si proti sobě Ludvík poštvál říšské arcibiskupy, jejichž důvěře se těší Karel.

„Králem zvolili toho Karla. Papež mě chce poslat k čertu a tenhle posera Karel je jeho nástroj.“

„Ale jak může nějaký český zajíc skolit bavorského lva?“

„Německé dějiny středověku se vyznačují tím, že králové byli voleni knížaty, to znamená šlechtici. To ovšem vedlo k tomu, že tito šlechtici mohli krále v období krize rovněž sesadit, anebo dosadit protikrále. To se stalo dohromady více než desetkrát a zpravidla to vedlo k občanským válkám, které pak vždy musely být mezi oběma králi vyřešeny.“

Kdo chce vládnout říši, potřebuje podporu knížat, a to jak světských, tak duchovních. Ta ale Lucemburkovi chybí. Aby se dostal nerušeně do své vlasti v Čechách, cestuje skrze říši inkognito přestrojený za kupce. Karel je králem Němců, který se musí obávat německých knížat.

„Být králem je tak mizerná záležitost.“

„Mějte víru. Nezapomeňte, že jste povolán Bohem.“

„Povolán? Za mé povolání jsem zaplatil kovovými mincemi. Nejsem král, jsem kupec.“

Říše, skrze kterou Karel cestuje, je svět plný změn. V průběhu 13. století narůstá populace z 10 na 14 milionů lidí. Lesy byly nahrazeny obrovskými ornými půdami a ve městech vyrostly do nebe gotické katedrály. Důkazy kulturního a hospodářského rozkvětu. Tento rozvoj vděčí v neposlední řadě také velmi mírnému klimatu. Kolem roku 1300 se ale počasí dramaticky změní.

Přivalové deště. Vědci nazývají tehdejší klimatický propad jako „malou dobu ledovou“. Jsou to roky bez léta. Obilí hnije na stéblech. Výsledkem je hladomor. Zdá se, že se nebesa spikla proti zemi. V červenci roku 1342 je Německo zasaženo katastrofální povodní. Města na řekách Rýn, Mohan a Dunaj jsou ponořena v záplavě biblických rozměrů. Tisíce lidí nachází smrt.

„Potopa z roku 1342 je považována za největší povodeň v dějinách střední Evropy. Na všech velkých řekách byly strženy veškeré mosty. V kronikách je uváděno, že v katedrále v Mohuči měla být voda člověku po prsa, a v Kolíně nad Rýnem bylo možné přeplout městské hradby na loďkách. To muselo být neuvěřitelné množství vody... a dá se říct, že povětrnostní podmínky byly kolem poloviny 14. století extrémně špatné. Karel IV. žil ve velmi těžké době.“

„Už to nepotrvá dlouho a jsme v Praze. Tam jste v bezpečí.“

„Tam se ale nemohu schovávat věčně.“

„Nebudete se schovávat. S Boží pomocí uděláte z Prahy hlavní město říše. Nesmíte ztrácet naději. Pak se bude jmenovat ... Praga Caput Regni.“

Praha. Sídlo a hlavní město Českého království. Na hradě na Hradčanech přišel roku 1316 Karel na svět. Korunu Českého království získal Jan Lucemburský díky sňatku. Po jeho smrti přechází na Karla. Tuto korunu mu nemůže upřít nikdo v říši. Mezi panovníky svého času Karel vyniká. Je vysoce vzdělaný a hovoří plyně vícero jazyky. Ve věku 30 let napíše v latině autobiografii s názvem „Vita Caroli“.

Soukromý dokument, jaký se nedochoval od žádného jiného panovníka středověku. Pečlivě zde popisuje noční můru, která ho už delší dobu sužuje. Pro lidi ze středověku totiž sny představují poselství z jiného světa. Anděl ho uchopí za vlasy a vznese se s ním

do vzduchu. Letí směrem k bitevnímu poli. Náhle se z nebes snese druhý anděl, v rukou třímá ohnivý meč, a usekne pohlavní úd vznešenému rytíři. Karla takový sen rozrušil. Považuje ho jako Boží varování. Měl by se vyhýbat sexuálním hrátkám, jak je zažil u svého otce, a vést od nynějška mravný život.

„Moderní psychologie často vysvětluje podobné obavy z kastrace jako strach ze selhání. Musíme být opatrní, zda lze takový výklad přenést i do 14. století, ale je zcela zřejmé, že Karel IV. ve svém životě trpěl kvůli náročnému otci a později kvůli silnému protikráli, a že se tato zkušenost podepsala na začátku jeho kralování.“

Karlovi přichází na pomoc osud. Jeho protivník Ludvík Bavor se zdá být v dobré náladě a plný života. Přesto se v říjnu roku 1347 stává obětí mrtvice. Sobecky se Ludvík vzpíral papežům. Mnozí si teď myslí, že ho skolil sám Bůh. Se smrtí Bavora se obrátila politická situace ve prospěch Čech. Karlovi odpůrci v říši jsou teď bez vedení. Místo toho, aby s nimi král vedl válku, se však rozhodne navázat křehké vztahy. Ožení se s Annou Falckou, dcerou příbuzných svých nepřátel. Tento vydařený krok rozdělí tábor jeho protivníků, ale nakonec zajistí mír.

„Kéž Vám Bůh požehná a daruje Vám dlouhý život!“

„Vidíte? Takhle mě lidé milují.“

„Óoo, děkuji!“

„U knížat tomu není jinak. K jejich získání je třeba jen větší měšec.“

„A stejně je tomu u žen.“

Karel chce podniknout cestu do Cách. Tam, v kapli svého jmenovce Karla Velikého, chce dle předepsaného rituálu přijmout královskou korunu. Pouze ten, kdo je zde korunován, je považován za právoplatného vládce říše. Při příjezdu do města však narazí na nečekanou překážku.

„Výsosti... nesu špatné zprávy.“

„Jaké zprávy?“

„Před kostelem se zdržují flagelanti. Všechno si přivlastňují.“

„Proč je nevyhodíte z města?“

„To si nikdo nedovolí. Lidé mají z flagelantů velký respekt.“

„A ze svého krále nemají respekt?“

„Nechte to být. Ona ta hrůza přejde.“

Králi nezbývá nic jiného než čekat před Cáchami. Ve městě se odehrává hrozivá podívaná. Ulicemi prochází průvod flagelantů. Pomocí bičů se poddávají bolesti, aby napodobili Ježíšovo utrpení. Po dobu 33 dnů, jež odpovídají letům Ježíšova života, opouštějí muži a ženy své domovy, aby učinili pokání. Dle stanoveného rituálu se takto na veřejnosti pravidelně navzájem bičují.

„Všemohoucí Bože, slituj se nad námi ubohými hříšníky a osvobod' nás od naší viny.“

Hrozivé vystoupení, jaké je k vidění téměř ve všech městech tehdejší říše.

„Duchovenstvo bylo nemorální, papeži byli považováni za chamtivé. Lidé proto hledali velmi osobní způsoby, jak vyjádřit zbožnost. Způsoby, které jim církev již nenabízela. Uzavírali všemožné zbožné laické spolky, to ale vedlo i k podobným excesům, jaké můžeme zachytit u flagelantského hnutí.“

Teprve po odchodu flagelantů je cesta do Cách volná. 25. července 1349 je Karel korunován dle staré tradice. I jeho odpůrci z řad knížat mu teď projevují respekt. Nyní je konečně všemi uznávaným králem Němců. Při své korunovaci věnuje jako dar zlatý relikviář pro lebku Karla Velikého. Tvář busty ukazuje energického a moudrého muže. Idealizovaný obraz, který o sobě Karel IV. vytváří.

Ani král, ani jeho říše však tehdy nenašli klid. Příroda chystá stále nové pohromy. Soužení, které již dnes v Evropě neznáme, tehdy postihlo země na sever od Alp: Stěhovavá sarančata. Skoro miliarda hmyzu v jednom jediném roji. Kudy proletí, často zanechají spoušť. Pro lid středověku je to nepředstavitelná hrůza.

„Pane, vstávejte, to je strašné. Nastal soudný den. Celý svět je plný kobylek. To je konec.“

Karel je šokován i fascinován zároveň. Chce tomuto jevu přijít na kloub a vjede doprostřed mihotajícího se houfu hmyzu. Později vzpomíná: „Roj byl sedm mil dlouhý a jeho šířka se nedala odhadnout. Vyházel z něj obrovský hukot a nesmírný zápach. A množili se. Neboť dvě jich za noc vyprodukovala 20 a ještě víc.“

„Lidé ve středověku neměli pro tyhle živelné události žádné rozumné vysvětlení. Velmi důkladně však znali biblické texty. Tam bylo k dočtení, že kobylky nebo záplavy měly být považovány za Boží trest nebo dokonce za znamení posledního soudu. Proto vyvolávaly tyto přírodní katastrofy u lidu obrovský strach.“

Především strach z věčného zatracení. Utrpení v pekle, kde se v ohni smaží hříšníci, je pro lidi středověku stejně skutečné jako svět, který vidí vlastníma očima. Víra však nabízí i útěchu. Slibuje velkou naději na věčný život v ráji. Tomu mají pomoci světci. Jsou totiž považováni za osobní přímluvce u Boha. V křesťanském světě byly proto vždy uctívány jejich tělesné pozůstatky, tzv. relikvie. Kostí, zuby, vlasy ... nebo věci, se kterými přišla jejich těla do styku. Také Karel je obětí své doby. Nechá skoupat tisíce relikvií napříč celou Evropou, jako by byl posedlý. Některé z nich daruje kostelům a klášterům, mnohé z nich chce však mít nablízku.

„Výsosti, to je kost z lebky sv. Barbory. Velmi vzácný poklad. Ochraňuje před požárem a horečkou.“

„Necháme pro ni vyrobit krásnou nádobu.“

„Karel IV. byl tak proslulým sběratelem relikvií, že kostely při návštěvách císaře raději zamykaly své truhly. A někdy dokonce tvrdily, že je už nemohou otevřít, tak jako tomu bylo v Magdeburgu. To vše kvůli císařově proslulé lásce k relikviím.“

Karel IV., který utrácí peníze raději za relikvie než za zbraně, říši přináší mír. Přesto se v roce 1348 ve městech schyluje ke katastrofě, která zastíní všechny předchozí. Rodí se z noční mûry tvořené blátem a smradem. Lidé sdílí svůj omezený prostor s prasaty a dalšími domácími zvířaty. Vzduch v ulicích zamořují výkaly. Ve špíně se daří krysám. Tito hlodavci jsou všude. A zvířata přinášejí smrtelné nebezpečí: Mor. Prvním příznakem je zvětšení lymfatických uzlin. Pokud je patogen vdechnut, rozšíří se do plic a během několika dní vede k úmrtí. Lidé jsou bezmocně vydáni na milost morové epidemii. Nikdo netuší, že jediné kousnutí blechy může znamenat konec. Konec v podobě moru.

Max von Pettenkofer-Institut, Mnichov. Za pancéřovými dveřmi je zde pro vědecké účely uskladněna smrt po milionech: Viry a bakterie. Také původce moru, Yersinia Pestis, pojmenovaný po svém objeviteli, švýcarském lékaři Yersinovi. Patogen nemoci se řadí ke skupině bakterií. Jeden z nejhorších zabijáků v dějinách lidstva. Přenáší ji blecha

morová, která přeskakuje z nakažených zvířat na lidi. Do krevního oběhu se bakterie dostává bleším kousnutím.

„Patogen moru se do Evropy dostal přes Krym na lodích, které pak patogen, tedy v podobě takřikající lodních krysy, převezly do Janova, kde se tyto krysy vylodily. Jednalo se o potkany, ti byli schopni snášet patogen lépe než naše krysy obecné, a ti se odtud postarali o rozšíření moru do celé Evropy.“

V Mohuči a Kolíně nad Rýnem umírá v roce 1349 v některých dnech více než sto lidí. Lékaři příčinu epidemie neznají. Všimají si však užitečných postřehů. Zpozorují, že je nemoc přenášena kontaktem s dalšími lidmi, a dokonce i s jejich oblečením. Doporučují vykuřovat domy zemřelých, spalovat oblečení a vybavení domácnosti. Přesto řádí černá smrt v říši více než 2 roky. Jako zázrakem zůstává Praha epidemie ušetřena.

„Výsosti, odpusťte mi mé vyrušení, ale vracím se rovnou z říše. Viděl jsem tam neuvěřitelně hrozné věci.“

„Takže to, co lidé říkají o moru, je skutečné? Že řádí hůř než dříve?“

„O dost hůř, Výsosti. Lidé umírají jako mouchy. Někteří ráno vstanou zdraví a večer leží na smrtelné posteli. Viděl jsem matky, které se ze strachu z moru vykašlaly na vlastní děti. Každý si zkouší zachránit kůži. Mnoho kněžích opustilo své farnosti. Lidé umírají bez utěšující moci svátostí a upadají do zatracení.“

„Známe příčiny tohoto umírání?“

„Doktoři z pařížské univerzity tvrdí, že příčinou toho zla je obzvlášť nešťastná konstelace nebeských těles Jupiteru, Saturnu a Marsu. Všemohoucí ochraňuj nás.“

Bezmocné pokusy o vysvětlení, které nemocným nepomáhají. Epidemie způsobila smrt jedné třetiny ze 14 milionů Němců.

„Důsledky takové úmrtnosti mají zásadní dopad. Jak na tehdejší ekonomiku, tak především na mentalitu obyvatelstva. Jen si představte, co by to znamenalo pro nás, kdyby během pár týdnů náhle zemřelo 20, 30 nebo 40 procent obyvatel Bavorska. Jaký zármutek to přináší, a jaké účinky to má na přeživší.“

Karel nechá nedaleko Prahy postavit hrad. V centru staví kapli. Její zdi jsou pokryté zlatem a drahokamy. Král se sem často uchyluje o samotě. V těžkých časech je to jeho soukromé útočiště.

„Pane, ochránil si naše české země před morem a dal si nám tak znamení své milosti. Proto tě prosíme ... Žehnej i nadále našim skutkům a ved' nás na správnou cestu. Amen.“

Zatímco se říše propadá do chaosu, zlatá Praha roste do nebe. Ostrov blahobytu ve světě apokalypsy. Karel objedná stavbu mostu, který je dodnes symbolem města. Na svou dobu technické veledílo. Dělá si jméno také jako příznivec vědy. Dokument o založení první univerzity ve Svaté říši římské nese pečeť Karla IV.

Kouzlo, pro které Pražané Karla milují ještě dnes, je však kouzlo na úvěr.

„Výsosti, máme problém. Řezník se zdráhá dodat maso, pokud jste ještě nevyrovnal nezaplacené účty.“

„Co si to dovoluje. Nemůžete ho ještě odbýt?“

„Je mi líto, ale už se nenechá odbýt.“

„Už toho mám dost! Dal jsem do zástavy celá města. Měšťanům jsem prodal rytířské řády a z hrabat udělal prince. Ale nemůžu zaplatit řezníkovi? Jsem král Římanů nebo král stánkařů?“

„Králové pozdního středověku byli často na mizině. Jejich příjmy z daní byly omezené. Velká knížecí panství byla samostatnými státními útvary, ke kterým neměl král vůbec žádný přístup. Tudíž z nich také nemohl vybírat daně. Jemu zbývala jeho vlastní panství. Také města, která spadala pod krále. A byl tu ještě třetí zdroj příjmů. A tím byli Židé.“

Ve středověké společnosti jsou Židé outsideři. Jsou tolerováni, ale jen zřídka vítáni. Jelikož mají zakázáno kupovat půdu, uchylují se do měst. V době Karla IV. je ve Svaté říši římské přes 1000 židovských komunit. Většina Židů žije podél řeky Rýn, v Basileji, Štrasburku, Špýru, Wormsu, Mohuči a Kolíně nad Rýnem. Křesťanské prostředí jim rovněž zakazuje provozovat řemeslo. Zbývá jim tak pouze obchod a profese půjčování peněz. To dělá z Židů nezbytný článek středověké společnosti. Jsou však vystavováni závidosti a nepřejčnosti. Spoustě židovských rodin to totiž přináší značný blahobyť.

Ve středověkých městech jako je Špýr žijí Židé obvykle uprostřed centra, kde stojí i jejich synagoga. Existence komunit je však neustále ohrožována. A banální podněty mohou vést k vraždě a zabíjení. Proto vytvořil král Fridrich II. Štaufský roku 1236 zákon. Od té doby

jsou Židé v říši pod osobní ochranou německých králů a platí za to daně. Pro panovníky jeden z nejdůležitějších příjmů.

Proti „vražedné“ fámě, která koluje říší, je však královská ochrana neúčinná. Při mučení vypoví jeden francouzský Žid, že do studny nakapal jed, a tak nakazil křesťany morem. Zpráva se šíří rychleji než samotná epidemie. I v oblastech, které jsou před morem ušetřeny, se měšťané vrhají na své židovské sousedy. Pachatele pohání nenávist a chamtivost. Spolu s Židy totiž člověk zlikviduje i své dluhy. Již tehdejší kronikář ze Štrasburku odhalil pravý důvod pogromů: „Vše, co člověk Židům dlužil, bylo považováno za splacené. Kdyby byli chudí, tak by je nezabili.“

Židovská komunita v Praze zůstává ušetřena. Středověká synagoga tyto časy přežila. Karel IV. zakazuje zásahy proti Židům, které do svého hlavního města sám pozval jakožto věrné plátce daní.

„V říši vraždí Židy.“

„Říká se, že Židé přitáhli mezi lidi mor.“

„Ale mor řádí i v oblastech, kde vůbec žádní Židé nežijí. To říká dokonce i papež. A tam, kde řádí, jí sami padají za obět.“

„Židé si nemohou stěžovat, své utrpení si zavinili sami. Svět si myslí, že to byli Židé, kdo přibili našeho pána Ježíše na kříž.“

„Ale jsou pod mou ochranou a věrně za to platí daně. A zde v Praze je mohu chránit. Ale ve Frankfurtu, Wormsu, Špýru? To mám postavit stráž před každou židovskou ulicí? Naše pokladnice jsou prázdné.“

Také v Norimberku je židovská komunita v ohrožení. Město vzkvétá a obyvatelstvo narůstá. Proto rozhodne městská správa o rozšíření tržiště. Proto ale musí být strženy tucty židovských domů. K tomu může udělit povolení pouze král jakožto jejich patron. Norimberský vyslanec Ulrich Stromer se v této záležitosti obrací na Karla v Praze.

„Chceme rozšířit tržiště až k Pegnitz, v cestě stojí domy, a proto musí bohužel židovské domy zmizet.“

„A jak za ty domy chcete Židy odškodnit?“

„Jak se říká ... Židé žijí ... v současné době po celé říši nebezpečně. Pokud by proti nim měli povstat měšťané Norimberku, můžeme jim v tom, i když toho litujeme, sotva zabránit.“

„Jsou to moji Židé a moje domy. Kdo se vůči nim proviní, proviní se vůči králi.“

„Jen pro případ, že ... Byste na tom neměl žádnou škodu.“

„Moji Židé, Stromere, jsou mi drazí a věrní.“

Tehdejší události jsou zdokumentovány. Ve státním archivu v Norimberku se dochovala smlouva, kterou Karel uzavřel s magistrátem. Král povolí stržení židovských domů. Na oplátku se mu město zaváže, že na místě synagogy postaví kostel ve jménu sv. Marie. Listina nese podpis a pečeť Karla IV.

„Co se tam výslovně nepíše, ale implikuje, je že do chvíle výstavby v těchto domech žijí Židé. Měli by zmizet. To je to, co je zde skrytě řečeno. Je to skoro záminka k pogromu. Několik dnů po vydání této výsady jsou norimberští Židé skutečně pozabijeni.“

560 norimberských Židů – mužů, žen, dětí – je shromážděno a upáleno před městem. Téměř všechny židovské komunity v říši se stanou během období moru obětí masového vraždění. Jsou to nejhorší pogromy před 20. stoletím.

Události roku 1349 dnes připomíná Davidova hvězda v norimberském kostele Panny Marie. Připomíná i selhání krále, který tehdy i v jiných městech vydal Židy napospas kvůli vlastnímu zisku.

„Před několika lety byl označen jako první „pachatel od psacího stolu“ v historii. Je to znepokojující, extrémně rozporuplná postava, a to se ukazuje i v jeho chování vůči Židům. Na svém vlastním území Židy během období moru v letech 1348-49 chránil. V jiných oblastech byli ale i jeho přičiněním hříčkou, protože on Židy, kteří se nacházeli pod císařovou a královou ochranou, kteří patřili do královské komory, vydal napospas, aby tak odškodnil své stoupence.“

Přírodní katastrofy, mor a pogromy přinesly lidem v Německu obrovské utrpení. Král chce, aby teď v jeho říši zavládl klid. Na Karlův popud se v Norimberku v listopadu 1355 shromáždí kurfiřti na říšském sněmu. To, co chce jednou pro vždy stanovit, jsou jednoznačné směrnice pro královskou volbu.

„Volba nemůže být svolána bez falckrabat.“

„Jo tak, kde se to píše?“

„Dalo se čekat, že se budete považovat za nepostradatelného.“

„Takhle se nikam nedostaneme.“

„Chcete zpochybňovat práva církve?“

Jsou to složité jednání. Je třeba naleznout shodu mezi navzájem opačnými zájmy knížat a královým stanoviskem. Pomocí taktické schopnosti a velké houževnatosti se Karlovi podaří zavázat kurfiřty k jasným pravidlům. V budoucnu mají krále volit 3 arcibiskupové a 4 světská knížata s prostou většinou. To už je sice zvykovým právem, přesto se v něm objevovaly nesrovnalosti, které jsou teď vyřešeny. V lednu 1356 jsou jednání ukončena a výsledek je veřejně vyhlášen.

„Každá říše, která je uvnitř rozdělená, později zpusťne ...“

To, co po staletí vždy znovu vedlo ke konfliktům, je teď poprvé stanoveno. Rozdělení moci mezi krále a knížata v říši.

„Karel IV. měl značný zájem o organizovanou, stabilní říši. Proto musela být jednoznačná především královská volba. K tomu sloužil většinový princip. Ale i kurfiřti z tohoto ustanovení docela značně profitovali, neboť bylo jejich kurfiřství vykládáno jako dědičné a nedělitelné. Tedy výhra pro obě strany.“

Toto usnesení se zapisuje do dějin jako „Zlatá bula“, odvozeno od „bulla“, latinského výrazu pro „pečeť“. První německá ústava. V platnosti zůstává 450 let. Od té doby rozhodují arcibiskupové mohučský, kolínský a trevírský, král český, falckrabě rýnský, vévoda saský a markrabě braniborský o tom, kdo vládne říši.

Ještě dnes připomínají hodiny na norimberském kostele Panny Marie říšský sněm z roku 1356. V celou hodinu procházejí kurfiřti před králem. Vzpomínka na Karla IV. a na jednu z nejdramatičtějších epoch německé historie.

Byl osobností plnou rozporů a pro své potomstvo byl záhadou. Vysoce vzdělaný, zbožný. Příznivec vědy a umění. A přesto se nezdráhal obětovat lidi, aby zachoval svou říši. V období změn dal Karel IV. Němcům nový řád. V něm bylo stanoveno to, co zemi odjakživa utvářelo. Sebevědomé regiony a jejich vládci. Žádná metropole, ale mnoho rostoucích měst. Zem tvořená zeměmi, které se od sebe stále odtrhovaly, ale nakonec se přesto spojily.

3.3 Komentář k překladu

Předmětem překladu této bakalářské práce byl německý dokumentární film s názvem „*Karl IV. und der Schwarze Tod*“, který popisuje události ze života Karla IV. a tehdejší středověké Evropy v letech 1346-1356. Dokument vydala v roce 2010 německá veřejnoprávní televize ZDF. Autor se rozhodl pro překlad v podobě titulků, jelikož ho zaujala práce s filmem a propojení překladu s audiovizuálním prvkem. Téma si autor zvolil kvůli jeho zájmu o období středověku a také kvůli osobě Karla IV., který se významně zapsal jak do historie Čechů, tak Němců.

Dokumentární film kombinuje prvky několika stylů a řadí se tak k publicistickému a odbornému, konkrétně populárně naučnému stylu. Plní tedy funkci především informativní.

Překlad byl realizován z německého jazyka do jazyka českého, jednalo se tedy o interlingvální (mezijazykový) překlad. Při práci se autor potýkal s několika problémy, konkrétně při transkripci a posléze při překladu kompozit a dalších problematických oblastí, které popisuje níže.

3.3.1 Komentář k transkripci

Transkripce představovala první fázi překladatelského procesu při vypracování této bakalářské práce. Autor přepsal pomocí poslechu mluvený projev filmu do textové podoby, aby mohl provést následný překlad. Pro lepší orientaci v textu přepisoval autor text po odstavcích, které rozdělával na základě tématu a časového intervalu. Během poslechu se autor potýkal s problémy v následujících případech:

- rozlišování slabik „ent“, „emp“ a „eng“ – tyto tři slabiky mají v němčině velmi podobnou artikulaci
- polykání hlásek „L“ a „H“
- kompozita – např. „sintflutartige“
- dlouhá souvětí – obzvlášť během mluvy expertů, kteří prakticky nerozdělují věty tečkou

Tyto problémy řešil autor různými způsoby, jako je funkce přehrávání videa v nižší rychlosti nebo hlasový odposlech. K dispozici byly i německé titulky v původním

filmu, ty ale autor nepoužíval jako spolehlivý zdroj, jelikož mnohdy neodpovídaly mluvenému slovu.

3.3.2 Kompozita

Kompozice (skládání) je v němčině nejčastější způsob vzniku nových slov. Mezi další procesy slovo tvorby se řadí derivace (odvozování), při které je základní slovo změněno pomocí předpony, přípony či změny kmenové samohlásky; konverze, kdy dochází k použití slova jako jiného slovního druhu; zkracování; a přejímání z cizích jazyků. Při skládání vznikají kompozita složením dvou nebo více slov.³⁹ Rozlišujeme kompozita kopulativní, u kterých jsou obě části nově vzniklého slova rovnocenné, a determinativní, která se skládají ze základního a určovacího slova.⁴⁰ Kompozita představují v jazykovém projevu úsporu času a na rozdíl od češtiny jsou pro němčinu typická.

Autor níže uvádí příklady kompozit, která mu při překladu přišla zajímavá nebo pro něj představovala problém společně s kontextem, zvoleným překladem a komentářem.

- **Hasenfuß, der**

Kontext: Der Papst will mich zum Teufel schicken und dieser **Hasenfuß** Karl ist sein Werkzeug.

Zvolený překlad: posera

Komentář: Jako další ekvivalenty překladu našel autor synonymní výrazy strašpytel či bázlivec, rozhodl se však pro použití vulgárnější formy, protože ji považuje v rámci kontextu celé situace za vhodnější.

- **Ackerfläche, die**

Kontext: Riesige **Ackerflächen** sind den Wäldern abgetrotzt worden und in den Städten wachsen gotische Kathedralen in den Himmel.

Zvolený překlad: plochy orné půdy

Komentář: Toto kompozitum je složeno ze slov „Acker“ a „Fläche“, jejichž doslovný překlad by byl pole a plocha. Překlad kompozita by pak mohl být

---

³⁹ Voltrová, 2009: 15.

⁴⁰ Balcarová, Seminář KLAN, LS 2023.

například plocha pole nebo polní plocha. Ani jeden z výrazů však autor nepovažoval za adekvátní pro český jazyk, a proto zvolil překlad plochy orné půdy.

- **Zeitgenosse, der**

Kontext: Nun denken viele **Zeitgenossen**, Gott persönlich habe ihn gefällt.

Zvolený překlad: mnozí

Komentář: U tohoto kompozita je překlad celkem jednoznačný a sice vrstevník. Toto slovo představovalo pro autora problém, jelikož pro něj neviděl v cílovém jazyce smysluplné využití v rámci daného kontextu díla. Rozhodl se tedy využít ekvivalence (viz. kapitola 2.3.2.) a použil překlad mnozí.

- **Schreibtischtäter, der**

Kontext: Man hat ihn vor einigen Jahren den ersten **Schreibtischtäter** der Geschichte genannt.

Zvolený překlad: pachatel od psacího stolu

Komentář: Autor se rozhodl uvést zde tento výraz, jelikož se s ním dosud nesetkal. V online slovníku DUDEN sice našel definici tohoto kompozita, ale ta mu příliš nepomohla v tom, aby našel vhodný výraz v češtině. Při rešerši autor narazil na článek, kde je uvedený pojem pachatel od psacího stolu.⁴¹ Rozhodl se tedy pro použití doslovného překladu neboli kalku. (viz. kapitola 2.3.2.)

3.3.3 Archaismy a historismy

Dokumentární film se odehrává ve 14. století, provází ho tedy řada pojmů, které mohou způsobit překladatelský problém. Jako archaismy jsou označovány zastaralé jazykové prvky, které ale bývají pro současné mluvčí snadno srozumitelné a některé jsou stále součástí spisovného jazyka.⁴²

---

⁴¹ iRozhlas. „*Pachatel od psacího stolu.*“ *Před 60 lety stanul před izraelským soudem Adolf Eichmann.* URL: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/eichmann-izrael-holokaust-soud-vyroci_2104110951_pj [cit. 15. 3. 2023].

⁴² Wikipedie. *Archaismus.* URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Archaismus> [cit. 19. 4. 2023].

Historismy jsou slova, která označují dávno zaniklé věci. Archaismy se od nich liší tím, že mohou označovat stále existující skutečnost.⁴³

Autor níže uvádí příklady archaismů a historismů z textu, které doplnil o kontext, zvolený překlad a komentář.

- **Geißler, der**

Kontext: Die **Geißler** weilen vor der Kirche.

Zvolený překlad: flagelanti

Komentář: Při rešerši autor zjistil, že se jedná o německé označení pro lidové náboženské hnutí vzniklé během 13. století, v češtině označované jako sebemrškačství nebo flagelantství.^{44 45}

- **Schädelbein, das**

Kontext: Majestät, das ist das **Schädelbein** der Heiligen Barbara.

Zvolený překlad: kost z lebky

Komentář: Tento výraz představoval pro autora problém, jelikož se jedná o kompozitum složené ze slov „Schädel“ a „Bein“, jejichž překlad je lebka a noha. Spojení těchto dvou slov nedává v češtině smysl. Při rešerši autor zjistil, že německé slovo „Bein“ je jiný výraz pro kost, který pochází z rakouské a švýcarské němčiny a využívá se v kompozitech v oblasti medicíny. V běžném používání jazyka je tento pojem zastaralý.⁴⁶

- **Pfalzgraf, der**

Kontext: Ohne den **Pfalzgrafen** kann die Wahl nicht einberufen werden.

Zvolený překlad: falckrabat

Komentář: Jedná se o historický titul používaný na území Svaté říše římské. Jeho ekvivalent v češtině je slovo falckrabě.⁴⁷ Jelikož se tento titul v historii Česka nepoužíval, autor si při hledání jeho překladu pomohl jeho latinskou

---

⁴³ Wikipedie. *Historismus (lingvistika)*. URL: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Historismus_\(lingvistika\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Historismus_(lingvistika)) [cit. 19. 4. 2023]

⁴⁴ Ingelheimer Geschichte. *Die Karlsverehrung und Ingelheim als Station der „Ungarn“ auf der Wallfahrt nach Aachen*. URL: <http://www.ingelheimer-geschichte.de/index.php?id=141> [cit. 15. 3. 2023].

⁴⁵ Lífce. *Šokování Pražané: Před 461 lety se konal první veřejný průvod sebemrškačů*. URL: https://www.lifce.cz/cestovani/sokovani-prazane-pred-416-lety-se-konal-prvni-verejny-pruvod-sebemrskacu_60529.html [cit. 15. 3. 2023].

⁴⁶ DUDEN. *Bein, das*. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Bein> [cit. 19. 4. 2023].

⁴⁷ Slovník cizích slov. *Falckrabě*. URL: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/falckrabe-falckrabi-falckrabenka> [cit. 19. 4. 2023].

verzí, tedy „comites palatini“, pomocí které již snadno dohledal odpovídající český výraz. Jako potvrzení o správnosti překladu použil autor další zdroj, kde je zmíněn falckrabě rýnský, což byl jeden ze sedmi říšských kurfiřtů.⁴⁸

3.3.4 Zasazení překladu do kontextu doby

Během práce na překladu se autor často setkal s problémem, který se týká slov, jejichž význam se odlišuje podle toho, zda jsou použita ve 21. nebo ve 14. století. Autor se setkal hned s několika případy, kdy se musel zamyslet, jaký překlad zvolit, tak aby byl výsledný text adekvátní k dobovému zasazení – tedy středověké Evropě ve 14. století.

Níže uvádí autor příklady těchto slov doplněné o kontext, zvolený překlad a komentář.

- **Gestirn, das**

Kontext: Die Doktoren der Pariser Universität behaupten, die Ursache des Übels sei eine besonders unglückliche Konstellation der **Gestirne** Jupiter, Saturn und Mars. Der Allmächtige schütze uns.

Zvolený překlad: nebeská tělesa

Komentář: Druhou variantou pro překlad by bylo slovo hvězda. Lidé však pozorovali hvězdy již od antiky a dokázali rozeznat hvězdy od planet. Slovo planeta ovšem taktéž nepřipadá v úvahu, jelikož by překlad neodpovídal výchozímu jazyku. Navíc bylo použito poprvé až v roce 1630, tedy o zhruba 200 let později, než je dobové zasazení filmu.⁴⁹

- **Bürger, der**

Kontext: Auch in Gegenden, die von der Pest verschont wurden, fallen **Bürger** über ihre jüdischen Nachbarn her.

Zvolený překlad: měšťané

Komentář: V současnosti bychom v drtivé většině případů zvolili překlad občané. Dnešní význam občanství vznikl během Velké francouzské revoluce, tudíž je jeho historický význam odlišný. Dříve byl pod tímto slovem chápán

---

⁴⁸ Karel IV. CUNI. *Zlatá bula Karla IV.* URL: <https://karel700.cuni.cz/KAREL-43.html> [cit. 19. 4. 2023].

⁴⁹ Etymonline. *Planet.* URL: <https://www.etymonline.com/word/planet> [cit. 31. 3. 2023].

společenský status, např. inkolát v českých zemích.⁵⁰ Proto se autor rozhodl použít jako překlad slovo měšťan.

- **Gasse, die**

Kontext: Eine Prozession von Geißlern zieht durch die **Gassen**.

Zvolený překlad: ulicemi

Komentář: Logicky by odpovídala české ulici německá „Straße“, „Gasse“ je spíše označení pro malou uličku. Ačkoliv byly ulice ve středověku užší než dnes, autor by nepoužil výraz ulička, obzvlášť vzhledem ke kontextu, který referuje na průvod, který zmiňovanou ulicí prochází. Autorovi pomohla při řešení tohoto problému pasáží rovněž vizuální stránka filmu.

- **Bogenschütze, der**

Kontext: Auch ein Pfeilhagel von 5000 **Bogenschützen**.

Zvolený překlad: lučištníků

Komentář: Další variantou překladu by bylo slovo lukostřelec. Autor se rozhodl pro zvolený překlad, neboť lukostřelec označuje sportovce v disciplíně lukostřelby, lučištník je výraz pro bojovníka s lukem.

---

⁵⁰ Wikipedie. *Občanství*. URL: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Danstv%C3%AD> [cit. 31. 3. 2023].

4 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo vypracování českých titulků pro německý dokumentární film o Karlu IV. a jeho vládě v polovině 14. století a následné vytvoření komentáře k překladu. Tento proces se skládal z vypracování transkripce mluveného německého slova, následného překladu do češtiny a tvorby českých titulků.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá teorií překladu, typy překladu, překladatelským procesem, osobností překladatele, funkčními styly překládaného textu a titulky. Při práci na teoretické části byla použita jak odborná literatura, tak internetové zdroje.

Praktická část obsahuje odkaz na video s otitulkovaným filmem a překlad transkripce výchozího textu, který sloužil jako podklad pro vytvoření titulků. Autor si proces překládání předem rozdělil na tři části – transkripci, překlad transkripce a korekturu překladu. Vytvoření transkripce vyžadovalo poslech a následný přepis mluveného projevu do podoby textu. Při problémech s porozuměním si autor pomohl německými titulky v originálním filmu, nepoužíval je ale jako zdroj pro opis, jelikož se mnohdy od mluveného projevu lišily. Pro lepší orientaci byl přepsaný text rozdělen na odstavce podle témat, které pokrývaly. Při překládání transkripce využil autor své znalosti z historie a odbornou literaturu, která se zabývá životem Karla IV. a dějinami Německa. Cílem filmu je seznámit diváka se způsobem života tehdejší doby a s konkrétními historickými událostmi. Konzument nevyžaduje žádné znalosti z dané oblasti, aby pochopil obsah dokumentu.

Po překladu následuje komentář, který se zabývá překladatelským postupem a problémy, které při něm vznikly. Ty pro autora představovaly především kompozita, archaismy, historismy a výrazy, jejichž význam se liší podle toho, zda jsou použita dnes nebo ve 14. století.

Proces vypracování této bakalářské práce byl pro autora velmi přínosný. Při tvoření překladu získal cenné zkušenosti, rozšířil si aktivní slovní zásobu a seznámil se s procesem tvoření titulků.

5 RESUMÉ

Bakalářská práce s názvem *Překlad ve formě titulků k německému dokumentárnímu filmu o Karlu IV.* je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část se zabývá teorií překladu, typy překladu, překladatelským procesem, osobností překladatele, funkčním stylem překládaného textu a titulky.

Praktická část obsahuje odkaz na video s otitulkovaným filmem, překlad transkripce výchozího textu a komentář k překladu, který se zabývá překladatelským procesem a překladatelskými problémy, které musel autor řešit.

6 RESÜMEE

Der Bachelorarbeit mit dem Titel *Übersetzung in Form von Untertiteln für einen deutschen Dokumentarfilm über Karl IV.* gliedert sich in einen theoretischen und praktischen Teil.

Der theoretische Teil befasst sich mit der Übersetzungstheorie, den Arten der Übersetzung, dem Übersetzungsprozess, der Persönlichkeit des Übersetzers, dem funktionalen Stil des übersetzten Textes und den Untertiteln.

Der praktische Teil enthält den Link zu dem Video des übersetzten Films, die Übersetzung der Transkription des Ausgangstextes und den Kommentar zur Übersetzung, der auf den Übersetzungsprozess und die Übersetzungsprobleme eingeht, die der Autor lösen musste.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura:

Drosdowski, G., Scholze-Stubenrecht, W. (1992). *DUDEN. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*. Dudenverlag.

Gromová, E., Hrdlička, M., Vilímek, V. (2010). *Antologie teorie odborného překladu* (3. vyd.). Ostravská univerzita v Ostravě.

Hervey, S., Higgins, I. (2002). *Thinking French Translation (second edition)*. Routledge.

Hoffmannová, J., Homoláč, J., Chvalovská, E., Jílková, L., Kaderka, P., Mareš, P., Mrázková, K. (2016). *Stylistika mluvené a psané češtiny* (1. vyd.). Academia.

House, J. (2009). *Translation*. Oxford University Press.

Kavka, F. (2016). *Karel IV. Historie života velkého vladaře*. Argo.

Knittlová, D., Grygová, B., Zehanlová, J. (2010). *Překlad a překládání* (1. vyd.). Univerzita Palackého v Olomouci.

Levý, J. (2012). *Umění překladu* (4. vyd.). Miroslav Pošta – Apostrof.

Minářová, E. (2011). *Stylistika pro žurnalisty* (1. vyd.). Grada Publishing, a.s.

Müller, H., Krieger, K. F., Volrath, H. (2001). *Dějiny Německa* (2. vyd.). NLN, s. r. o.

Voltorvá, M. (2009). *Fraus. Přehledná gramatika němčiny* (1. vyd.). Fraus.

Žůrek, V. (2018). *Karel IV. Portrét středověkého vládce* (1. vyd.). NLN, s. r. o.

Internetové zdroje:

Cambridge Dictionary (n. d.). *English-German Dictionary*. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/>.

Cambridge Dictionary (n. d.). *Translation*. Dostupné 20. 3. 2023 z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/translation>.

DeepL Překladač (n. d.). Dostupné z: <https://www.deepl.com/translator>.

DUDEN (n. d.). *Bein, das*. Dostupné 19. 4. 2023 z: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Bein>.

- DUDEN (n. d.). *Duden Onlinewörterbuch*. Dostupné z: <https://www.duden.de/>.
- Eakins, S. (2019). *8 Traits of a Great Translator*. Lionbridge. Dostupné 29. 3. 2023 z: <https://www.lionbridge.com/blog/translation-localization/8-traits-of-a-great-translator/>
- Etymonline (n. d.). *Online Etymology Dictionary*. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/>.
- Faltýnek, V. (2003). *Harryho Pottera překládají do češtiny bratři Medkovi*. Radio Prague International. Dostupné 29. 3. 2023 z: <https://cesky.radio.cz/harryho-pottera-prekladaji-do-cestiny-bratri-medkovi-8076421>.
- Geißler, H. (2006). *Die Karlsverehrung und Ingelheim als Station der „Ungarn“ auf der Wallfahrt nach Aachen*. Ingelheimer Geschichte. Dostupné 15. 3. 2023 z: <http://www.ingelheimer-geschichte.de/index.php?id=141>.
- Járková, P. (2019). *Šokování Pražané: Před 416 lety se konal první veřejný průvod seabemrskáčů*. Lifee. Dostupné 15. 3. 2023 z: https://www.lifee.cz/cestovani/sokovani-prazane-pred-416-lety-se-konal-prvni-verejny-pruvod-sebemrskacu_60529.html.
- Korcová, L. (2021). „*Pachatel od psacího stolu*.“ *Před 60 lety stanul před izraelským soudem Adolf Eichmann*. iRozhlas. Dostupné 15. 3. 2023 z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/eichmann-izrael-holokaust-soud-vyroci_2104110951_pj.
- Lingea (n. d.). *Německo-český slovník*. Dostupné z: <https://slovniky.lingea.cz/nemecko-cesky>.
- Lingea (n. d.). *Slovník českých synonym*. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/>.
- Slovník cizích slov (n. d.). *Falckrabě*. Dostupné 19. 4. 2023 z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/falckrabe-falckrabi-falckrabenka>.
- Vanča, M. (2016). *Zlatá bula Karla IV*. Dostupné 19. 4. 2023 z: <https://karel700.cuni.cz/KAREL-43.html>.
- Wikipedie (n. d.). *Občanství*. Dostupné 31. 3. 2023 z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Danstv%C3%AD>.
- Wikipedie (n. d.). *Simultánní tlumočení*. Dostupné 22. 3. 2023 z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Simult%C3%A1nn%C3%AD_tlumo%C4%8Den%C3%AD.
- Wikipedie (n. d.). *Tlumočení*. Dostupné 22. 3. 2023 z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tlumo%C4%8Den%C3%AD>.

Woxikon (n. d.). *Wörterbuch und Synonymdatenbank*. Dostupné z:
<https://www.woxikon.de/>.

ZDF (2010). *Karl IV. und der Schwarze Tod*. Dostupné z:
<https://www.zdf.de/dokumentation/terra-x/karl-iv-und-der-schwarze-tod-100.html>.

Ostatní:

Balcarová, M. (2021). *Wortbildungsarten*. Seminář KLAN 2023 letní semestr.

8 PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha č. 1. – Transkripce

Příloha č. 2. – Glosář

Příloha č. 1 – Transkripce

Die Mitte Europas im Wandel der Zeit. Ein Land, das lange braucht, um eins zu werden. Menschen, die sich erst im Laufe der Jahrhunderte als Deutsch verstehen. Wer sind wir? Woher kommen wir? Fragen an die Geschichte der Deutschen.

„Für die Revolution!“ „Für die Demokratie!“ „Für die Republik!“

Knapp entgeht er dem Tod im Krieg. Umso mehr wird er den Frieden lieben: Karl IV., Kaiser und König aus Prag. Die Rivalität mit den Fürsten will er beenden. Doch er ist ein Herrscher in schwerer Zeit. Die Pest tötet ein Drittel der Deutschen.

„Karl IV. und der Schwarze Tod“

August 1346 in der Nähe der nordfranzösischen Ortschaft Crecy. Es sind 500 deutsche Ritter, die mit dem französischen König in eine Schlacht ziehen gegen die Engländer, die Anspruch auf Frankreichs Krone erheben. Auch zwei Könige aus Deutschland sind erschienen. Der gerade erst gekrönte Karl IV. und sein blinde Vater Johann von Luxemburg.

Die Engländer vertrauen auf die gefürchtete Durchschlagskraft ihrer Langbögen. Als der Kampf beginnt, geht nicht nur ein Gewitter über dem Schlachtfeld nieder. Auch ein Pfeilhagel von 5000 Bogenschützen. Die gepanzerten Krieger können ihre Schlagkraft nur im Nahkampf entfalten. Gegen die Distanzwaffen haben sie keine Chance. Crecy wird zum Debakel für die Franzosen und ihre deutschen Verbündeten.

Karls Vater lässt sich, trotz seiner Erblindung, in das Kampfgetümmel führen und findet den Tod. Für Frankreichs König, dem er Treue geschworen hat. Der Sohn wird nur leicht verletzt. Als sich die Niederlage abzeichnet, drängt er seine Leibwache zur Flucht. Das Überleben des jungen Monarchs ist wichtiger als der Krieg in Frankreich. Karl ist seinem Vater nur widerwillig in das militärische Abenteuer gefolgt. Er hat genug Sorgen in Deutschland. Karl IV. ist zwar gewählter König, doch er muss um seine Anerkennung kämpfen.

Das Heilige Römische Reich in der Mitte des 14. Jahrhunderts. Drei mächtige Adelsfamilien - Die Wittelsbacher, Habsburger und Luxemburger - konkurrieren um die Krone. Die Luxemburger sind mächtig, denn sie herrschen auch in Böhmen. Einen Monat

vor der Schlacht von Crecy haben die deutschen Kurfürsten den Luxemburger Karl zum König gewählt.

„Ehrwürdiger Erzbischof von Trier, wen wählst du zum König?“

„Ich wähle Karl zum König.“

„War ja auch teuer genug.“

Wer gewählt werden will, muss tief in die Tasche greifen. Auch Karls Weg zum Thron ebnet Bestechungsgelder aus den väterlichen Schatullen.

„Die ehrwürdigen Kurfürsten des Reiches haben ihre Stimmen abgegeben und ihre Wahl getroffen." Sie haben Karl einstimmig zum König gewählt.“

Es ist eine eilige Wahl in Rhens am Rhein und nicht wie üblich in Frankfurt am Main. Die Eile hat einen Grund. Was hier geschieht, ist ein politischer Umsturz.

Denn Deutschland hat bereits einen König. Und er residiert in München. Ludwig der Bayer. Seit 1314 gewähltes Oberhaupt der Deutschen. Ein erbitterter Gegner des Papstes. Er hat sich ohne dessen Segen zum Kaiser krönen lassen. Damit hat Ludwig die Erzbischöfe im Reich gegen sich aufgebracht, deren Vertrauen Karl genießt.

„Sie haben diesen Karl zum König gewählt. Der Papst will mich zum Teufel schicken und dieser Hasenfuß Karl ist sein Werkzeug.“

„Aber wie kann ein böhmischer Hase einen bayerischen Löwen erlegen?“

„Die deutsche Geschichte des Mittelalters ist dadurch geprägt, dass Könige von den Fürsten, von den Adligen gewählt wurden. Das führte allerdings dazu, dass in Krisenphasen diese Adligen einen König auch absetzen oder einen Gegenkönig erheben konnten. Das ist insgesamt mehr als zehnmal passiert und führte in der Regel zu Bürgerkriegen, die unter den beiden Königen dann jeweils ausgemacht werden mussten.“

Wer im Reich regieren will, braucht Rückhalt bei den Fürsten, den geistlichen und weltlichen. Dieser aber fehlt dem Luxemburger. Um unbehelligt in seine böhmische Heimat zu kommen, reist er inkognito, als Kaufmann verkleidet, durch das Reich. Karl ist ein König der Deutschen, der sich vor deutschen Fürsten fürchten muss.

„Es ist schon ein elendes Geschäft, König zu sein.“

„Habt das Vertrauen. Vergesst nicht, Ihr seid von Gott berufen.“

„Berufen? Meine Berufung habe ich mit klingender Münze bezahlt. Ich bin kein König, ich bin ein Kaufmann.“

Das Reich, durch das Karl reist, ist eine Welt im Umbruch. Während des 13. Jahrhunderts wächst die Bevölkerung von 10 auf 14 Millionen Menschen. Riesige Ackerflächen sind den Wäldern abgetrotzt worden und in den Städten wachsen gotische Kathedralen in den Himmel. Zeugen eine kulturelle und wirtschaftliche Blüte. Der Aufschwung ist nicht zuletzt einem sehr milden Klima zu verdanken. Doch um 1300 verändert sich das Wetter dramatisch.

Sintflutartige Regenfälle. Wissenschaftler nennen den damaligen Klimaeinbruch auch die „kleine Eiszeit“. Es sind Jahre ohne Sommer. Getreide verfault auf den Halmen. Hungersnöte sind die Folge. Der Himmel scheint sich gegen die Erde verschworen zu haben. Im Juli 1342 wird Deutschland von einer katastrophalen Überschwemmung heimgesucht. Die Städte an Rhein, Main und Donau versinken in einer Flut von biblischen Dimensionen. Tausende Menschen finden den Tod.

„Die Flut von 1342 gilt als die größte Überschwemmung in der Geschichte Mitteleuropas. An allen großen Flüssen wurden sämtliche Brücken weggerissen. In den Chroniken wird berichtet, dass einem Mann im Mainzer Dom das Wasser bis zur Brust gestanden haben soll und in Köln habe man mit Booten über die Stadtmauer fahren können. Es müssen unglaubliche Wassermassen gewesen sein. Und man kann sagen, die Wetterbedingungen um die Mitte des 14. Jahrhunderts waren extrem schlecht. Karl IV. lebte in einer sehr schwierigen Zeit.“

„Es dauert nicht mehr lange. Dann sind wir in Prag. Dort seid Ihr in Sicherheit.“

„Aber ich kann mich nicht ewig dort verstecken.“

„Nicht verstecken. Mit Gotte Hilfe würde Ihr Prag zur Hauptstadt des Reiches machen. Ihr dürft die Zuversicht nicht verlieren. Und dann heißt es ... Praga Caput Regni.“

Prag. Die Residenz und Hauptstadt des Königreichs Böhmen. Auf der Burg, dem Hradschin, kam Karl 1316 zur Welt. Die Krone des Königreichs Böhmen hat Johann der Blinde durch eine Heirat erlangt. Nach seinem Tod geht sie auf Karl über. Diese Krone kann ihm im Reich niemand streitig machen. Unter den Herrschern seiner Zeit fällt Karl aus dem Rahmen. Er ist hoch gebildet und spricht mehrere Sprachen fließend. Im Alter

von 30 Jahren verfasst er eine Autobiographie auf Latein mit dem Titel „Das Leben Karls IV“.

Ein privates Dokument, wie es von keinem anderen Herrscher des Mittelalters erhalten ist. Minutiös schildert er einen Albtraum, der ihn lange beschäftigt. Denn Träume enthalten für mittelalterliche Menschen Botschaften aus einer anderen Welt. Ein Engel packt ihn an den Haaren und entführt ihn in die Lüfte. Der Flug führt zu einem Schlachtfeld. Plötzlich fährt ein zweiter Engel mit flammendem Schwert vom Himmel nieder und schlägt einem vornehmen Ritter das Geschlechtsteil ab. Der Traum erschüttert Karl. Er begreift ihn als göttliche Warnung. Er soll sich von sexuellen Ausschweifungen fernhalten, wie er sie bei seinem Vater erlebte, und fortan ein keusches Leben führen.

„Die moderne Psychologie deutet solche Kastrationsängste häufig auch als Versagensängste. Man wird vorsichtig sein, ob man solchen Deutungen auf das 14. Jahrhundert übertragen kann, aber ganz offensichtlich ist, dass Karl IV. unter einem sehr mächtigen Vater und einem sehr schwierigen Gegenkönig litt und dass diese Erfahrung in seine frühe Königszeit hineinragten.“

Das Schicksal kommt Karl zu Hilfe. Sein Gegner Ludwig der Bayer gibt sich vital und übermütig. Doch im Oktober 1347 fällt er einem Schlaganfall zum Opfer. Selbstherrlich hatte Ludwig den Päpsten getrotzt. Nun denken viele Zeitgenossen, Gott persönlich habe ihn gefällt. Mit dem Tod des Bayern wendet sich die politische Lage zu Gunsten des Böhmen. Karls Gegner im Reich sind jetzt ohne Führung. Doch statt gegen sie in den Krieg zu ziehen, knüpft der König zarte Bande. Er heiratet Anna von der Pfalz, eine Tochter aus der Verwandtschaft der Feinde. Der Coup spaltet das Lager seiner Widersacher, aber schafft am Ende Frieden.

„Gott möge euch segnen und schenke euch ein langes Leben!“

„Seht Ihr? So lieben mich die Menschen.“

„Mhhh, danke!“

„Bei den Fürsten ist es nicht anders. Nur braucht es größere Beutel, sie zu gewinnen.“

„Nicht anders ist es bei den Frauen.“

Karl möchte nach Aachen reisen. Dort, in der Kapelle seines Namensvetters Karls der Großen, will er nach vorgeschriebenem Ritual die Königskrone empfangen. Nur wer hier gekrönt wird, gilt als rechtmäßiger Herrscher im Reich.

Doch der Einzug in die Stadt stößt auf ein unerwartetes Hindernis.

„Majestät. Ich bringe schlechte Nachrichten.“

„Welche Nachrichten?“

„Die Geißler weilen vor der Kirche. Sie nehmen alles unter Beschlag.“

„Warum werft Ihr sie nicht aus der Stadt?“

„Das wagt niemand. Die Menschen haben große Ehrfurcht von der Geißler.“

„Und vor ihrem König haben sie keine Ehrfurcht?“

„Lasst gut sein. Der Spuk wird vorübergehen.“

Dem König bleibt nichts anderes übrig, als vor Aachen zu warten. In der Stadt vollzieht sich ein düsteres Schauspiel. Eine Prozession von Geißlern zieht durch die Gassen. Mit Peitschen fügen sie sich selbst Schmerzen zu, um die Leiden Jesu nachzuempfinden. 33 Tage lang, entsprechend den Lebensjahren Jesu, verlassen Männer und Frauen Haus und Hof, um Buße zu tun. Regelmäßig peitschen sie sich gegenseitig nach festgelegtem Ritual öffentlich aus.

„Allmächtiger Gott, erbarme dich uns armen Sündern. Und erlöse uns von unserer Schuld.“

Eine makabre Darbietung, in fast allen Städten des damaligen Reiches.

„Der Klerus war sittenlos, die Päpste galten als geldgierig. Die Menschen suchten daher nach ganz persönlichen Ausdrucksformen von Frömmigkeit. Formen, die die Kirche ihnen nicht mehr anbot. Sie schlossen sich in allen möglichen frommen Vereinen von Laien zusammen, aber dies führte auch zu derartigen Exzessen, wie wir sie in der Geißlerbewegung greifen können.“

Erst nach dem Abzug der Geißler ist der Weg nach Aachen frei. Am 25. Juli 1349 wird Karl nach alter Tradition gekrönt. Auch seine Gegner unter den Fürsten zollen ihm nun Respekt. Jetzt endlich ist er der von allen anerkannte König der Deutschen. Bei seiner Krönung stiftet er für den Schädel Karls des Großen ein goldenes Reliquiar. Das Gesicht

der Büste zeigt einen energischen und klugen Mann, das idealisierte Bild, das Karl IV. von sich selbst entwirft.

Doch weder der König noch sein Reich kommen damals zur Ruhe. Die Natur hält immer neue Katastrophen bereit. Eine Plage, die man heute in Europa nicht mehr kennt, sucht damals die Länder nördlich der Alpen heim: Wanderheuschrecken. Bis zu einer Milliarde Insekten in einem einzigen Schwarm. Wo sie einfallen, bleibt oft eine Wüste zurück. Für Menschen des Mittelalters ein unfassbarer Schrecken.

„Herr, steht auf, es ist schrecklich! Der jüngste Tag ist angebrochen. Die ganze Welt ist voller Heuschrecken. Das ist das Ende.“

Karl ist schockiert und fasziniert zugleich. Er möchte dem Phänomen auf den Grund gehen und reitet mitten in das flirrende Insektenheer. Später erinnert er sich: „Der Schwarm war sieben Meilen die Länge und seine Breite war nicht zu überschauen. Ein ungeheures Tosen und ein gewaltiger Gestank gingen von ihm aus, und sie vermehrten sich. Denn zwei erzeugten 20 des Nachts, und noch mehr.“

„Die Menschen des Mittelalters hatten keinerlei vernünftige Erklärungen für diese elementaren Ereignisse. Sie kannten aber sehr genau die biblischen Schriften. Dort war zu lesen, dass Heuschrecken oder Überschwemmungen als Strafe Gottes zu beurteilen wären oder gar als Vorboten des Jüngsten Gerichtes. Deshalb lösten diese Naturkatastrophen ungeheure Ängste bei den Menschen aus.“

Vor allem die Angst vor ewiger Verdammnis. Die Qualen der Hölle, wo die Sünder im Feuer rösten, sind für die Menschen des Mittelalters so real wie die Welt, die sie mit ihren Augen sehen. Doch der Glaube bietet auch Trost. Er verheißt die große Hoffnung auf ein ewiges Leben im Paradies. Dabei sollen die Heiligen helfen. Denn sie gelten als persönliche Fürsprecher bei Gott. In der christlichen Welt wurden daher immer schon ihre sterblichen Überreste verehrt, sogenannte „Reliquien“. Knochen, Zähne, Haare oder Dinge, die mit ihren Körpern in Berührung kamen. Karl ist auch Kind seiner Zeit. Wie besessen, lässt er in ganz Europa tausende Reliquien aufkaufen. Manche stiftet er Kirchen und Klöstern, viele will er aber in seiner Nähe haben.

„Majestät, das ist das Schädelbein der Heiligen Barbara. Ein wertvoller Schatz. Sie bewahrt gegen Feuer und vor Fieber.“

„Wir werden ein schönes Gefäß für sie in Auftrag geben.“

„Karl IV. war ein so berühmter Reliquiensammler, dass die Kirchen bei Kaiserbesuchen ihre Truhen verschlossen. Und manchmal sogar behaupteten, sie könnten sie nicht mehr öffnen, wie das in Magdeburg der Fall war. Wegen der berühmten Liebe des Kaisers für diese Reliquien.“

Karl IV., der lieber Geld für Reliquien ausgibt als für Waffen, bringt dem Reich Frieden. Doch 1348 zieht in den Städten eine Katastrophe herauf, die alle früheren in den Schatten stellt.

Ihren Ursprung hat sie in einem Albtraum aus Dreck und Gestank. Die Menschen teilen den engen Raum mit Schweinen und anderen Haustieren. In den Gassen verpesten Fäkalien die Luft. In dem Schmutz fühlen sich die Ratten wohl. Die Nager sind überall. Und die Tiere bringen tödliche Gefahr: Die Pest. Erstes Anzeichen ist eine Verdickung der Lymphdrüsen. Wird der Erreger eingeatmet, breitet er sich in der Lunge aus und führt in wenigen Tagen zum Tod. Die Menschen sind der Seuche hilflos ausgeliefert. Niemand ahnt, dass ein einziger Flohbiss das Ende bedeuten kann. Das Ende durch die Pest.

Max-von-Pettenkofer-Institut, München. Hinter Panzertüren lagert zu wissenschaftlichen Zwecken millionenfacher Tod: Viren und Bakterien. Auch der Erreger der Pest, *Yersinia Pestis*, benannt nach seinem Entdecker, dem Schweizer Arzt Yersin. Der Krankheitserreger zählt zur Gruppe der Bakterien. Einer der schlimmsten Killer der Menschheitsgeschichte. Übertragen wird er durch den Rattenfloh, der von den infizierten Tieren auf den Menschen überspringt. Durch den Flohbiss gelangt das Bakterium in die Blutbahn.

„Der Pesterreger ist mit Schiffen über die Krim gekommen. Die dann den Pesterreger, also als Schiffsratte, sozusagen, nach Genua getragen haben und dort sind diese Ratten von Bord gegangen. Das waren dann Wanderratten, die die Pesterreger besser vertragen können als unsere Hausratten und haben von da aus für eine Ausbreitung der Pest über ganz Europa gesorgt.“

In Mainz und Köln sterben im Jahr 1349 an manchen Tagen mehr als hundert Personen. Die Ärzte kennen die Ursache der Seuche nicht. Aber sie machen Beobachtungen, die nützlich sind. Sie bemerken, dass die Krankheit durch Kontakt mit anderen Menschen und sogar deren Kleidung übertragen wird. Sie empfehlen, die Häuser der Toten

auszuräuchern, Wäsche und Hausrat zu verbrennen. Trotzdem wütet der Schwarze Tod über zwei Jahre lang im Reich. Wie durch ein Wunder bleibt Prag von der Epidemie verschont.

„Majestät, vergeb mir mein Eindringen, aber ich komme gerade aus dem Reich zurück. Ich sah dort Dinge, die unvorstellbar furchtbar waren.“

„So ist das wahr, was man sich von der Pestilenz erzählt? Dass sie schlimmer wütet als frühere?“

„Viel schlimmer, Majestät. Die Menschen sterben wie die Fliegen. Manche stehen am Morgen gesund auf und liegen abends auf den Tod darnieder. Ich sah Mütter, die aus Furcht vor der Pest ihre Kinder im Stich ließen. Jeder versucht, seine Haut zu retten. Viele Priester haben ihre Gemeinde verlassen. Die Menschen sterben ohne die tröstende Kraft der Sakramente und fallen der Verdammnis anheim.“

„Kennt man die Ursache dieses Sterbens?“

„Die Doktoren der Pariser Universität behaupten, die Ursache des Übels sei eine besonders unglückliche Konstellation der Gestirne Jupiter, Saturn und Mars. Der Allmächtige schütze uns.“

Hilflose Erklärungsversuche, die den Kranken nicht helfen. Die Seuche rafft ein Drittel der 14 Millionen Deutschen dahin.

„Die Auswirkungen dieser Sterberate sind fundamental. Sowohl auf die Wirtschaft der Zeit als vor allen Dingen auch auf die Mentalität der Bevölkerung. Man muss sich nur vorstellen, was es für uns bedeuten würde, wenn innerhalb weniger Wochen 20, 30 oder 40 Prozent der bundesdeutschen Bevölkerung plötzlich zu Tode kämen. Welches Leid das bringt, und welche Auswirkungen das auf die Überlebenden hat.“

Karl lässt in der Nähe von Prag eine Burg errichten. Im Zentrum baut er eine Kapelle. Ihre Wände sind mit Edelsteinen und Blattgold ausgekleidet. Oft zieht sich der König hierher allein zurück. Es ist sein privates Refugium in den Stürmen der Zeit.

„Herr, du hast unsere böhmischen Lande vor der Pestilenz bewahrt und uns damit ein Zeichen deiner Gnade gewährt. So bitten wir dich ... Segne auch weiterhin unsere Werke und führe uns auf dem rechten Wege. Amen.“

Während das Reich im Chaos versinkt, wächst das goldene Prag in den Himmel. Eine Insel des Wohlstands in einer apokalyptischen Welt. Karl gibt eine Brücke in Auftrag, die bis heute das Wahrzeichen der Stadt ist. Ein technisches Meisterwerk seiner Zeit. Und er macht sich einen Namen als Förderer der Wissenschaft. Die Gründungsurkunde der ersten Universität im Heiligen Römischen Reich trägt das Siegel Karls IV.

Doch der Glanz, für den die Prager Karl noch heute lieben, ist ein Glanz auf Kredit.

„Majestät, wir haben ein Problem. Der Metzger weigert sich, Fleisch zu liefern, solange Ihr die ausstehenden Rechnungen noch nicht beglichen habt.“

„Was wagt er sich. Könnt Ihr ihn mehr vertrösten?“

„Tut mir leid, aber er lässt sich nicht vertrösten.“

„Ich bin es leid! Ich habe ganze Städte verpfändet. Ich habe Rittertümer an Bürger verkauft und Grafen zu Prinzen gemacht. Aber ich kann den Metzger nicht bezahlen? Bin ich der König der Römer, oder der König der Krämer?“

„Die Könige des späten Mittelalters waren notorisch pleite. Ihr Steueraufkommen war begrenzt. Die großen Fürstentümer waren eigene staatliche Gebilde, auf die der König gar keinen Zugriff hatte. Er konnte also auch von dort keine Steuern erheben. Ihm blieben seine eigenen Landesherrschaften, auch die Städte, die dem König unterstanden. Und es gab eine dritte Einnahmequelle: Das waren die Juden.“

Die Juden sind die Außenseiter der mittelalterlichen Gesellschaft. Geduldet, aber selten willkommen. Da ihnen der Landerwerb untersagt ist, zieht es sie in die Städte. Zur Zeit Karls IV. gibt es über 1000 jüdische Gemeinden im Heiligen Römischen Reich. Die meisten Juden leben entlang des Rheins, in Basel, Straßburg, Speyer, Worms, Mainz und Köln. Auch Handwerke auszuüben, verwehrt ihnen die christliche Umwelt. So bleibt ihnen nur der Handel und das Geschäft des Geldverleihens. Das macht die Juden zu einem notwendigen Glied der mittelalterlichen Gesellschaft. Aber sie sind Neid und Missgunst ausgesetzt. Denn viele jüdische Familien bringen es zu beträchtlichem Wohlstand.

In den mittelalterlichen Städten, wie in Speyer, wohnen Juden gewöhnlich mitten im Zentrum, wo auch ihre Synagoge steht. Doch die Existenz der Gemeinden ist immer gefährdet. Und nichtige Anlässe können zu Mord und Totschlag führen. Deshalb schuf der Staufer Friedrich II. 1236 ein Gesetz. Fortan standen die Juden im Reich unter dem

persönlichen Schutz der deutschen Könige und zahlten dafür Steuern. Eine der wichtigsten Einnahmequellen der Herrscher.

Doch gegen ein tödliches Gerücht, das im Reich umgeht, ist der königliche Schutz wirkungslos. Unter Folter sagt ein französischer Jude aus, er habe Gift in Brunnen geträufelt, und so die Christen mit der Pest infiziert. Die Nachricht verbreitet sich schneller als die Seuche selbst. Auch in Gegenden, die von der Pest verschont wurden, fallen Bürger über ihre jüdischen Nachbarn her. Hass und Habsucht treiben die Täter an. Denn mit den Juden vernichtet man auch ihre Schuldscheine. Schon ein zeitgenössischer Chronist aus Straßburg entlarvt den eigentlichen Grund für die Pogrome: „Alles, was man den Juden schuldete, galt als abgegolten. Wären sie arm gewesen, so hätte man sie nicht getötet.“

Die jüdische Gemeinde Prags bleibt verschont. Die mittelalterliche Synagoge hat die Zeiten überdauert. Karl IV. verbietet Übergriffe auf die Juden, die er selbst in seine Hauptstadt eingeladen hat als treue Steuerzahler.

„Im Reich morden sie die Juden.“

„Man sagt, die Juden hätten die Seuche unter die Menschen gebracht.“

„Aber die Pestilenz wütet auch in Gegenden, wo überhaupt keine Juden leben. Das sagt sogar der Papst. Und dort, wo sie wütet, fallen sie ihr selbst zum Opfer.“

„Die Juden können sich nicht beklagen, sie haben ihr Leid selbst verschuldet. Welt denkt es waren die Juden, die unseren Herrn Jesus ans Kreuz geschlagen haben.“

„Aber sie sind meine Schutzbefohlenen und zahlen treu Steuern dafür. Und hier in Prag kann ich sie schützen. Aber in Frankfurt, Worms, Speyer? Soll ich Wachen vor jede Judengasse stellen? Unsere Schatullen sind leer.“

Auch in Nürnberg ist die jüdische Gemeinde in Gefahr. Die Stadt boomt, und die Bevölkerung wächst. Daher beschließt der Magistrat, den Marktplatz zu vergrößern. Doch dafür müssten dutzende jüdische Häuser abgerissen werden. Die Genehmigung dazu kann nur der König als ihr Schutzherr erteilen. Der Nürnberger Gesandte Ulrich Stromer wird in dieser Angelegenheit bei Karl in Prag vorstellig.

„Wir wollen den Marktplatz zur Pegnitz hin erweitern, die Häuser stehen im Weg und deshalb müssen die Judenhäuser dort leider verschwinden.“

„Und wie wollt ihr die Juden für die Häuser entschädigen?“

„Wie man hört ... leben die Juden ... zurzeit überall im Reich gefährlich. Wenn die Bürger von Nürnberg sich gegen sie erheben sollten, können wir, auch wenn wir das bedauern, sie kaum daran hindern.“

„Es sind meine Juden und meine Häuser. Wer sich daran vergeht, vergeht sich am König.“

„Nur für den Fall, dass ... Es soll Euer Schaden nicht sein.“

„Meine Juden, Stomer, sind mir lieb und teuer.“

Die Vorgänge von damals sind dokumentiert. Im Nürnberger Staatsarchiv hat sich der Vertrag erhalten, den Karl IV. mit dem Magistrat schloss. Der König gestattet den Abriss der jüdischen Häuser. Dafür verpflichtet sich die Stadt, an der Stelle der Synagoge eine Marienkirche zu errichten. Das Dokument trägt Unterschrift und Siegel Karls IV.

“Was dort nicht ausdrücklich steht, aber impliziert ist, dass zum Zeitpunkt der Ausstellung in diesen Häusern die Juden leben. Sie sollen verschwinden. Das ist das, was hier unter der Decke gesagt wird. Das ist eine Art Freibrief fast zum Pogrom. Tatsächlich werden wenige Tage nach der Ausstellung dieses Privilegs die Juden von Nürnberg umgebracht.”

Die 560 Juden Nürnbergs - Männer, Frauen, Kinder - werden zusammengetrieben und vor der Stadt verbrannt. Den Massenmorden während der Pestzeit fallen fast sämtliche jüdische Gemeinden des Reiches zum Opfer. Es sind die schlimmsten Pogrome vor dem 20. Jahrhundert.

In der Nürnberger Frauenkirche erinnert heute ein Davidstern an die Ereignisse des Jahres 1349. Und an das Versagen des Königs, der damals auch in anderen Städten die Juden um seines Vorteils willen preisgegeben hat.

“Man hat ihn vor einigen Jahren den ersten Schreibtischtäter der Geschichte genannt. Es ist eine erschreckend, eine extrem widersprüchliche Figur und das zeigt sich eben gerade in seinem Verhalten gegenüber den Juden. Die Juden seines eigenen Herrschaftsbereichs hat er in den Zeiten der Pest 1348-49 geschützt. In anderen Gegenden sind zum Spielball geworden. Auch durch sein Agieren, weil er letztlich die Juden, die unter kaiserlichem,

unter königlichem Schutz stehen, der königlichen Kammer zugehören, preisgegeben hat. Und er damit auch seine Anhänger entschädigt hat.

Naturkatastrophen, Pest und Pogrome haben ungeheures Leid über die Menschen in Deutschland gebracht. Der König will, dass nun Ruhe in sein Reich einkehrt. In Nürnberg versammeln sich auf Initiative Karls im November 1355 die Kurfürsten zu einem Reichstag. Was er ein für alle Mal festlegen möchte, sind eindeutige Richtlinien für die Königswahl.

„Ohne den Pfalzgrafen kann die Wahl nicht einberufen werden.“

„Ach ja, wo steht das geschrieben?“

„Dass Ihr Euch für unverzichtbar haltet, war ja nicht anders zu erwarten.“

„So kommen wir nicht weiter.“

„Wollt Ihr die Rechte der Kirche in Frage stellen?“

Es sind schwierige Verhandlungen. Die gegensätzlichen Interessen der Fürsten untereinander und der Standpunkt des Königs müssen in Einklang gebracht werden. Mit taktischem Geschick und großer Zähigkeit gelingt es Karl IV., die Kurfürsten auf klare Regeln zu verpflichten. In Zukunft sollen drei Erzbischöfe und vier weltliche Fürsten den König mit einfacher Mehrheit wählen. Das ist zwar schon ein Gewohnheitsrecht. Dennoch gab es Unstimmigkeiten, die jetzt ausgeräumt werden. Im Januar 1356 sind die Verhandlungen abgeschlossen, und das Ergebnis wird öffentlich verkündet.

„Jedes Reich, das in sich selbst zerspalten ist, wird veröden, ...“

Was über Jahrhunderte immer wieder zu Konflikten führte, ist jetzt erstmals festgeschrieben. Die Aufteilung der Machtbefugnisse zwischen König und Fürsten im Reich.

„Karl IV. hatte erhebliches Interesse an einem geordneten, einem stabilen Reich. Deshalb musste vor allem die Königswahl eindeutig sein. Dem diente das Mehrheitsprinzip. Aber auch die Kurfürsten profitierten ganz erheblich von den Bestimmungen, denn ihre Kurfürstentümer wurden als erblich und als unteilbar erklärt. Ein Gewinn also für beide Seiten.“

Als „Goldene Bulle“, abgeleitet von „bulla“, Lateinisch für „Siegel“, gehen die Beschlüsse in die Geschichte ein. Ein erstes deutsches Grundgesetz. 450 Jahre lang bleibt

es in Kraft. Seit damals bestimmen die Erzbischöfe von Mainz, Köln und Trier, der König von Böhmen, der Pfalzgraf bei Rhein, der Herzog von Sachsen und der Markgraf von Brandenburg, wer das Reich regiert.

An der Nürnberger Frauenkirche erinnert noch heute eine Uhr an den Reichstag von 1356. Zur vollen Stunde defilieren die Kurfürsten vor dem König. Im Gedenken an Karl IV. und eine der dramatischsten Epochen der deutschen Geschichte.

Er war eine Person voller Widersprüche und gab der Nachwelt Rätsel auf. Hoch gebildet, fromm, ein Förderer der Wissenschaften und Künste. Und doch hat er sich nicht gescheut, Menschen zu opfern, um seine Herrschaft zu wahren.

In einer Zeit des Umbruchs gab Karl IV. den Deutschen eine neue Ordnung.

In der festgeschrieben wurde, was das Land schon immer prägte. Selbstbewusste Regionen und ihre Herrscher. Keine Metropole, aber viele aufstrebende Städte. Ein Land aus Ländern, die sich immer wieder trennten und am Ende doch zusammenfanden.

Příloha č. 2 – Glosář

Německý výraz	Zvolený překlad
abreißen	strhnout
absetzen	sesadit
Albtraum, der	noční můra
Angelegenheit, die	záležitost
Anspruch, der	nárok
Ausschweifung, die	hrátky (plurál)
Botschaft, die	poselství
Coup, der	vydařený krok
Durchschlagskraft, der	průraznost
erlangen	získat
Erreger, der	patogen
Fürst, der	kníže
Genehmigung, die	povolení
Gerücht, das	fáma
Geschlechtsteil, das	pohlavní úd
Gewohnheitsrecht, das	zvykové právo
heimsuchen	zasáhnout
Hungersnot, die	hladomor
jüngste Tag, der	soudný den
Kampfgetümmel, das	bitevní vřava
keusch	mravný
Klerus, der	duchovenstvo

Krämer, der	stánkař
Lymphdrüse, die	lymfatická uzlina
Majestät, die	výsost
minutiös	pečlivě
Papst, der	papež
Pest, die	mor
Pfeilhagel, der	krupobití šípů
rechtmäßig	právoplatný
Refugium, das	útočiště
Regenfall, der	děšť
Rückhalt, der	podpora
Schicksal, das	osud
Schlachtfeld, das	bitevní pole
Schutz, der	ochrana
Schutzherr, der	patron
segnen	žehnat
Seuche, die	epidemie
Spuk, der	hrůza
Strafe, die	trest
Umsturz, der	převrat
Überschwemmung, die	potopa
Vertrauen, das	víra
wegreißen	strhnout